

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Protinacistický odboj na Českobrodsku

The antifascist resistance in Český Brod

Jan Rybář

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

Studijní program: Bakalářský

Studijní obor: Specializace v pedagogice (D-ZSV)

2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Protinacistický odboj na Českobrodsku vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Kolíně dne 13. 4. 2021

Podpis:

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce prof. PhDr. Janu Županičovi, PhD. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a ochotu. Rovněž bych chtěl poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu v Kolíně, pracovnícím Městské knihovny v Kolíně a všem dalším zaměstnancům odborných institucí, s nimiž jsem spolupracoval. Také děkuji PhDr. Vladimírovi Jakubovi Mrvíkovi, Jiřímu Bohatovi a celé své rodině za podporu a rady.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá protinacistickým odbojem v bývalém okrese Český Brod, který se nacházel nedaleko Prahy. Ten svou rozlohou sahal od Labe až k Sázavě a zaujímal velmi strategické postavení, čehož využívaly různé odbojové skupiny. V blízkosti se nacházela nacistická posádka v Milovicích, vysílač v Liblicích, tři důležité státní silnice a železniční uzel v Poříčanech. Černokostecké lesy navíc poskytovaly díky své odlehlosti a velikosti vhodné útočiště jak pro všechny lidi zapojené do protinacistického odboje, tak pro partyzánskou činnost. Práce mapuje všechny odbojové skupiny zde působící a představuje některé jejich členy. V dalších částech se práce zaměřuje i na holocaust, počátky okupace a poslední dny druhé světové války v regionu.

Klíčová slova

Český Brod, odboj, druhá světová válka, holocaust, gestapo

Abstract

This bachelor thesis deals with antifascist resistance in ex-district of Český Brod, which was situated near Prague. Its area reached from the Elbe to the Sázava river and covered very strategic position, of which was used by resistance groups. Nearby there was located Nazi garrison in Milovice, transmitter in Liblice, three important main roads and railway junction in Poříčany. In addition, forests of Kostelec provided, thanks to its size and location, suitable refuge for people connected to the antifascist resistance as well as partisan activity. The thesis maps all resistance groups operating there and introduces some of their members. Other parts are focusing on holocaust, beginnings of occupation and last days of the World War II in this region.

Keywords

Český Brod, resistance, World War II, holocaust, Gestapo

Obsah

Úvod.....	7
1 Príchod Němců a počátky okupace	11
1.1 Perzekuce, zatýkání a popravý	12
2 Holocaust na Československu	15
3 Komunistický odboj	20
3.1 Karel Záruba.....	22
4 První odboj: Obrana národa (1939–1941).....	24
4.1 Obrana národa	24
4.2 Působení na Československu.....	24
4.3 Josef Procházka	26
4.4 František Šimáček	28
5 Druhý odboj: Obrana národa (1941-1943).....	30
6 Nevojenský odboj.....	32
6.1 Hasičský odboj	32
6.2 Josef Batelka.....	32
6.3 Národ.....	33
7 Karel Pavlík.....	34
8 Konec války na Československu	37
8.1 Liblický vysílač	38
8.2 Přestřelka v Klečkách	38
8.3 Německá kapitulace v Českém Brodě	39
8.4 Poslední dny války v Kostelci nad Černými lesy	40
8.5 Revoluční dny v Úvalech	42
8.6 Revoluce v Třebestovicích	46
Závěr.....	47
Prameny a literatura.....	48
Seznam příloh.....	53

Úvod

Hlavním cílem mé bakalářské práce *Protinacistický odboj na Českobrodsku* je zmapovat všechny odbojové skupiny, které působily v politickém okrese Český Brod během protektorátu Čechy a Morava.

Jedním z hlavních důvodů, proč jsem si dané téma vybral, byl ten, že na gymnáziu, kde jsem studoval, byla podepsána kapitulace části skupiny armád Mitte, které velel polní maršál Ferdinand Schörner. Tato armáda o síle milion mužů měla právě v Praze a jejím předpolí, jako byl právě Český Brod, svézt svůj poslední boj. Po čtyři roky, kdy jsem českobrodské gymnázium navštěvoval, jsem dennodenně procházel okolo pamětní desky, aniž bych znal její další příběh. S tím se pojí i má další motivace a tou pro mě bylo zjistit příběh k pomníkům a památníkům, kterých je okolo Českého Brodu značné množství. Často se mi stalo, že jsem narazil na nějaký pomník, a když četl jména zde uvedená, přemýšlel jsem nad těmito lidmi, jejich činy a odvahou. Třetím důvodem k tvorbě práce byla všeobecná neznalost této problematiky v regionu. Když se řekne protinacistický odboj, každému se nepochybně vybaví atentát na Heydricha a s ním spojená jména Jana Kubiše a Josefa Gabčíka. Málokdo si pak vybaví jméno někoho jiného, ačkoliv těch hrdinů protektorátního odboje byly stovky. Obyvatelé Kolína si se svým městem mohou spojit osobu legendárního Václava Morávka, ale v Českém Brodě a okolí nikdo takový dosud nebyl.

Mé bádání mi trochu zkomplikovala vládní koronavirová opatření, kvůli kterým byly od října 2020 zavřené archivy, muzea a částečně i knihovny, kvůli čemuž jsem nemohl plně využít všech dostupných materiálů. Naštěstí mi většina zaměstnanců odborných institucí, s nimiž jsem byl v kontaktu, vyšla vstříc a pomohla mi, jak jen to šlo. Ačkoliv jsem se z počátku obával nedostatku informací, nakonec jsem nouzi o materiály neměl.

Vzhledem k malému počtu zpracovaných informací je pramenný materiál i literatura k mému tématu sice velmi rozsáhlá, ale roztráštěná. Čerpal jsem ze všeho, co se mi podařilo najít. Pro zmapování činnosti odboje na Českobrodsku jsem vycházel z *archivního fondu Český svaz bojovníků za svobodu, archivu města Český Brod a Pamětní knihy Českého Brodu díl III*. Z literatury jsem hojně využíval práce PhDr. Zdeňka Jelínka, CSc, který se zabýval protinacistickým odbojem na Kolínsku a Kutnohorsku.

Za zmínku stojí i publikace Rudolfa Petráně Podlipanský odboj 1939-1945: zpráva o činnosti okresního národního výboru v Českém Brodě v době předrevoluční a revoluční z roku 1945. Tato práce stejně jako Pamětní kniha Českého Brodu díl III. vznikla bezprostředně po druhé světové válce, a tudíž bylo potřeba k oběma přistupovat s kritickým pohledem.

V kapitole *Holocaust na Českobrodsku* jsem čerpal převážně z databáze obětí holocaustu doplněnou literaturou *Kolínsko, Moje město KOLÍN: židé v Kolíně, Vzpomínky na okupaci 2. díl*. Materiál pro tvorbu poslední kapitoly *Konec války na Českobrodsku* je z většiny směsicí *Pamětních knih Českého Brodu, Úval, Liblic a dalších obcích spolu s Podlipanským odbojem a Dny, jež otráslý nitrem člověka z téhož roku*. Zde bylo třeba použít kritické myšlení ještě o něco více, jelikož autory zmíněných publikací jsou pamětníci těchto událostí.

Historie Českobrodského okresu

Český Brod je město gotického původu, které mezi lety 1134–1139 založil pražský biskup Jan I. na jedné z nejdůležitějších zemských stezek, a to stezce trstenické, která spojovala Prahu s jižní a východní Evropou.¹ Kolem roku 1268 byla osada povýšena pražským biskupem Janem III. z Dražic na Biskupský Brod a současně město dostalo právo na hradby. Roku 1421 došlo k dobytí města Pražany a jejich husitskými spojenci a město bylo dočasně začleněno do vojenského svazku pražských měst a později po porážce Pražanů Janem Žižkou z Trocnova do svazu sirotčích měst.² Během husitských válek zaniká název Biskupský Brod a město se dále nazývá Český Brod. Po bitvě u Lipan uzavřeli představitelé města příměří s císařem Zikmundem, který 4. února povýšil Český Brod na svobodné královské město a dal mu současný erb. V roce 1845 byl Český Brod napojen na železnici mezi Prahou a Vídní, což velmi urychlilo industrializaci a vývoj města. Roku 1850 se stal Český Brod sídlem okresního soudu a roku 1868 se sem přestěhovalo z Kostelce nad Černými lesy také okresní hejtmanství. Politický okres Český Brod se dále dělil na 2 soudní okresy, stejnojmenný soudní okres Český Brod a soudní okres Kostelec nad Černými lesy. Od 24. dubna 1939 byl Český Brod spolu s okresy Kolín, Nymburk, Kutná Hora, Poděbrady, Čáslav a Nový Bydžov začleněn do nově vzniklého kolínského oberlandrátu.³

¹ DVORÁK, Miloš. Český Brod: stručné dějiny, umělecké památky, pamětihodnosti na Českobrodsku. Český Brod: Interes, 1992, s. 5.

² Tamtéž, s. 7.

³ Od 1. října 1940 ke kolínskému oberlandratu přibýly ještě okresy Ledec nad Sázavou, Německý Brod a Humpolec.

Českobrodský okres čítal před válkou celkem 78 obcí, z nichž 24 patřilo do soudního okresu Kostelec nad Černými lesy. V celém okresu žilo k 1. 1. 1940 přibližně 57 000 osob.⁴ Největším městem okresu byl Český Brod s 5386 obyvateli, následovaly Úvaly se 4347 obyvateli, třetím největším městem byl Kostelec nad Černými lesy, kde před válkou žilo 3310 lidí.⁵ Mezi další větší obce na Českobrodsku patřily Kounice, Mochov, Oleška, Poříčany, Přerov nad Labem, Semice a Škvorec. Zbytek obcí v okresu tvořily vesnice, kde žilo 1000 nebo méně lidí. Českobrodský okres byl zrušen v roce 1960 a Český Brod byl začleněn pod Kolín, kam patří dodnes.

Český Brod před okupací

Na jaře 1938 došlo v prvorepublikovém Československu ke komunálním volbám, které vyhrála Henleinova Sudetoněmecká strana s téměř 90 % hlasů německých voličů, čímž se odstartovaly následující události.⁶ V Českém Brodě volby drtivě vyhráli sociální demokraté. Z celkového počtu 3754 oprávněných voličů získali 1324 hlasů.⁷ Druzí skončili národní socialisté s 512 hlasy a třetí živnostníci, kteří obdrželi 479 volebních lístků.⁸ Výsledky těchto voleb na českém území, zejména ve středních Čechách a Praze, znamenaly jasné odmítnutí všech proněmeckých stran.

Situace v Sudetech se nadále zhoršovala, a tak bylo 4. června 1938 na schůzi Nejvyšší rady obrany státu v Praze rozhodnuto o urychleném dostavění pohraničního opevnění a desítky lidí z Českobrodcka odjely do Dobrošova u Náchoda, kde pomáhaly při budování pevnostního kruhu. Po tzv. Runcimanově misi v létě 1938 se československé obyvatelstvo žijící v pohraničí ocitlo v úzkých. Docházelo zde k pravidelným střetům mezi českými obyvateli a propagandou poštvanými Němci. Výsledkem těchto střetů byl narůstající počet obětí, a tak se většina Čechů z obavy o své životy rozhodla opustit domovy a směřovat do vnitrozemí. Proto už během srpna nebylo v Českém Brodě jediného volného bytu. Do hotelů a ubytoven ve městě se kromě českých lidí ubytovalo i několik rodin německých komunistů a sociálních demokratů, kteří sem utekli před pomstychtivými a zfanatizovanými spoluobčany. Několika uprchlíkům z Jizerských

⁴ Kostelec nad Černými lesy byl součástí politického okresu Český Brod od roku 1868 do roku 1960. Na základě přenesené působnosti samosprávy fungoval jako tzv. malý okres.

⁵ Údaje dostupné podle posledního předválečného sčítání lidu z roku 1932.

⁶ Karlovarské body → Mnichovská dohoda → ztráta pohraničí → vznik Protektorátu Čechy a Morava.

⁷ Podlipanské muzeum v Českém Brodě, Pamětní kniha města Českého Brodu, díl III. Léta 1939-1948, sign. CB 30903, s. 3.

⁸ Tamtéž, s. 3.

hor poskytla dočasný útulek i českobrodská sokolovna, v jejíž prostorech bylo vytvořeno provizorní ubytování. Stejně problémy měli i v sousedních Úvalech, kde po odstoupení československého pohraničí Němcům stoupl počet obyvatel na téměř 5500.⁹ Kromě ubytovacích problémů musely obě obce řešit i problémy zásobovací. V bývalé továrně na hospodářské stroje v Českém Brodě bylo proto uskladněno 500 vagonů obilí a ve starém cukrovaru v Liblicích zase celý tovární sklad mýdla a tuků z Rakovníka.¹⁰

Během září se situace v pohraničí vyhrotila natolik, že československá vláda byla 12. září nucena vyhlásit stanné právo. V pohraničí platil de facto válečný stav a střelba byla na denním pořádku. Navzdory tomu zde nezasahovala čs. armáda, ale pouze četnictvo, které se snažilo situaci zklidnit. Sudetoněmecká strana byla následně rozpuštěna a na Henleina byl vydán zatykač. Během vyhnání Čechů ze Sudet sloužilo v pohraničních oblastech i několik občanů z českobrodského okresu a 3 z nich zaplatili za tuto službu životem. V sobotu 22. října 1938 se konal v Českém Brodě pohřeb člena státní policie Františka Hořejše, který padl o tři dny dříve ve službách vlasti u Třebenic na Litoměřicku.¹¹ V neděli 23. října se uskutečnil za velké účasti lidí pohřeb Oldřicha Novotného ze Lstiboře, jenž byl ubit nacisty v Želechovicích. Dva dny poté byl pohřben Václav Kupr z Tucharaze, který byl zastřelen též při výkonu vojenské služby v pohraničním pásmu.¹²

⁹ POKORNÝ, Vítězslav. Život Úval: Historie. *Úvaly.cz* [online].

¹⁰ Pamětní kniha města Českého Brodu, díl III. Léta 1939-1948, s. 5.

¹¹ Tamtéž, s. 10.

¹² Tamtéž, s. 10.

1 Příchod Němců a počátky okupace

První okupační jednotky se v Českém Brodě objevily 15. března 1939 krátce po 9. hodině dopoledne a přijely směrem od Kounic. Následoval průjezd motorizovaných jednotek, který trval až do večerních hodin. Němci zahltli Komenského náměstí (dnes Husovo) a začali vylepovat červeně orámované vyhlášky s říšskou orlicí, které ve dvojjazyčném textu omlouvaly invazi tím, že německé jednotky jsou zde pouze pro udržení klidu a pořádku. V dopoledních hodinách německé vojsko vstoupilo i do Úval, kdežto do Kostelce nad Černými lesy se první německé vozy, včetně několika tanků, dostaly až navečer téhož dne.¹³ Aby se Němci mohli na novém území lépe pohybovat, došlo hned dalšího dne k zavedení pravostranného provozu tak, jako se jezdilo v Německé říši.¹⁴

Od 16. března v Českém Brodě krátkodobě sídlila pancéřová divize zhruba o síle 6000 mužů. Několik desítek vozů, včetně pár tanků, bylo umístěno na dvorech cukrovaru, pily a hospodářského družstva. Pěchota zabrala sály v sokolovně a Lidovém domě, které však 25. března kvůli zimě a absenci teplé vody vojáci opustili. O dva dny později odešli i ze sokolovny a nastěhovali se do hospodářské školy v Liblicích. V budově liblické školy sídlil pěchotní oddíl o síle asi 500 mužů, jehož velitelé pobývali v přílehlých rodinných domcích u školy.¹⁵ Právě v Liblicích došlo okamžitě po příjezdu Němců k obsazení tamní vysílací stanice. Na většině českobrodských škol přebývali dělostřelci, kteří svou těžkou technikou zdevastovali trávníky školních zahrad.¹⁶ Převážná část zdejší posádky, včetně všech obrněných vozů a tanků, však 2. dubna odjela a v Českém Brodě zůstali pouze dělostřelci a oddíl polního četnictva sídlící na gymnáziu.

Svou posádku na začátku okupace obdrželi i občané Kostelce nad Černými lesy, kam Němci přijeli i s několika tanky navečer 15. března. Ubytování byli až do 8. dubna 1939 ve školní budově na náměstí. Aby Němci v nově vzniklém protektorátu eliminovali hrozbu ozbrojeného povstání, vydali nařízení o okamžitém odevzdání zbraní, a tak bylo 20. března na okresní

¹³ BOHATA, Jiří. *Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války*. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, 2019, s. 118.

¹⁴ Na většině území došlo k změně provozu 17. března 1939, výjimku tvořila Praha a Sudety. Dopravu v Praze totiž nebylo možné kvůli rozsáhlé tramvajové síti přebudovat ze dne na den, a tak se zde směr provozu změnil až 26. března. Naopak v pohraničních městech jako Liberec, Ústí nad Labem, Cheb, Karlovy Vary, Opava atd. došlo k zavedení pravostranného provozu již během počátku října 1938.

¹⁵ Obec Liblice: 2. světová válka [online].

¹⁶ Pamětní kniha I. Základní školy v Českém Brodě

četnické velitelství v Českém Brodě odevzdáno 53 vojenských pušek, 1 kulomet, 270 pistolí, 39 bajonetů, 180 různých druhů šavlí a několik beden nábojů.¹⁷

Během 20. července němečtí vojáci obsadili nádraží, aby měli opět pod kontrolou železnici. Od tohoto dne přes Český Brod začaly neustále projíždět početné oddíly vojska směrem ke Kolínu, kde docházelo k dalšímu přesunu jednotek a jejich přípravě na budoucí válku. Také došlo k obsazení pošty a sokolovny, kde se v místnosti knihovny zabydlel útvar Schutzpolizei.¹⁸ Po napadení Polska a zahájení druhé světové války, dostal Český Brod opět německou posádku, která se 10. října v počtu 150 mužů ubytovala v přízemí měšťanské školy. Žáci poté museli být znovu rozděleni mezi obecnou školu, gymnázium, hospodyňskou školu, radnici a občanskou záložnu. Stejně tomu bylo i v Úvalech, akorát s rozdílem, že tam němečtí vojáci obsadili budovu školy teprve poprvé.

Za zvuku bubnů a trumpet vstoupila 8. listopadu do Českého Brodu posádka přibližně 800 mužů z polabských obcí.^{19 20} Měla se konat přehlídka útvaru na Komenského náměstí pod pomníkem Prokopa Velikého. Když už byl útvar seřazen a po opětovném zaznění bubnů se první četa dala na pochod, splášil se kůň s komandantem, shodil jej na zem a tam ho údajně ušlapal. Než Němci stihli velitele útvaru dovézt do pár set metrů vzdálené okresní nemocnice, podlehl zraněním, čímž přehlídka skončila. Útvar měl poté z města odpochodovat, ale tentokrát bez muziky. Německá stráž ve městech Český Brod a Úvaly setrvala až do 18. ledna 1940, kdy byla nahrazena vládním vojskem, které chvíli předtím povolila protektorátní správa. Oddíl o síle 46 mužů se zabydlel v přízemí staré radnice v Českém Brodě a 25 mužů bylo pověřeno stráží na železnici v Úvalech.

1.1 Perzekuce, zatýkání a popravky

K prvnímu zatýkání došlo ihned po zahájení okupace během akce Mříž (Aktion Gitter), která byla směřována proti levicově smýšlejícím lidem. Odpoledne 15. března 1939 v rámci této akce bylo zatčeno 36 místních komunistů.²¹ Během srpna mohlo pravděpodobně dojít k úniku důležitých informací na vysílači v Liblicích, neboť 3 techničtí pracovníci byli 22. srpna 1939

¹⁷ Pamětní kniha města Českého Brodu, díl III. Léta 1939-1948, s. 5.

¹⁸ V překladu Říšská ochranná policie. Tyto útvary fungovaly jako městské policejní síly Německa s úkolem dohlížet na dodržování zákonů a nařízení v německých městech. Jednotky Schutzpolizei tvořily hlavní část okupačních sil na území protektorátu.

¹⁹ Tamtéž, s. 15.

²⁰ Jednalo se o jednotky z okolí Českého Brodu, Milovic, Poděbrad, Nymburka.

²¹ Viz. Kapitola 2. Komunistický odboj na Českobrodsku.

odvezení neznámo kam. Podle všeho mohli skončit v koncentračním táboře Schilir Linz (Mauthausen), kde byl během války vězněn minimálně jeden z nich, Josef Procházka z Liblic.²² Zbylý český technický personál byl po tomto incidentu vyměněn za německý.

Další hromadné zatýkání v okrese nastalo o pár dní později během akce Albrecht I. (Albrecht der Erste).²³ Během ranních hodin 1. září 1939 došlo v Českém Brodě k zatčení několika lidí nejen z předních funkcí legionářských a dobrovolnických organizací, ale také z řad českobrodského Sokola. Zatčení, ke kterým přibýlo ještě několik lidí z Úval a Kostelce nad Černými lesy, byli odvezeni do Kolína a odtud do koncentračního tábora Oranienburg severně od Berlína. Mezi zatčenými byli například člen správní komise Dr. Václav Axamit, notář Dr. Jaroslav Syřiště, italský legionář Karel Kudrnáč, P. Lukeš, Dobiáš a další. Dr. J. Syřiště se z koncentračního tábora sice vrátil dne 5. března 1940, ale následky věznění se na něm za tu dobu stihly podepsat, a tak 20. dubna 1944 předčasně zemřel.²⁴ Stejně tomu bylo i u Dobiáše, který také zemřel krátce po propuštění. Karel Kudrnáč zemřel 10. září 1941 během pobytu v koncentračním táboře v Oranienburgu.²⁵ Dr. Václav Axamit se vrátil domů ke konci války. Zatčení se prozatím vyhnul bývalý předseda spolku českobrodských legionářů kapitán Rudolf Lehovec. Tento ruský legionář, jenž působil jako disponent Legiobanky v Českém Brodě a též jako náměstek ředitele Legiobanky v Praze, byl zatčen o pár měsíců později a 7. ledna 1941 odveden do koncentračního tábora, odkud se vrátil až ke konci války.²⁶

V době heydrichiády pro údajné schvalování atentátu na Reinharda Heydricha byl popraven advokát, předseda Národního souručenství a ruský legionář JUDr. Emil Říha, který byl spolu s majitelem českobrodské drogerie Vostruhou zatčen 29. června 1942. Dále byli popraveni i J. Bláha z Českého Brodu, A. Mareček z Mochova, J. Dohnal z Tuklat, A. Pospíšil z Konojed a V. Beneš ze Štíhlic. Dalších několik osob bylo zatčeno a mučeno. Drogista Votruba se sice popravě vyhnul, ale zemřel krátce po propuštění.

Na začátku roku 1943 došlo k zatčení několika mlynářů v okrese, kteří podle okupačního režimu mohli za špatnou tehdejší situaci. Klučovský mlynář Aldorf, Bělík a Klán z Tlustovous byli zatčeni, kdežto kšelský mlynář Hejsek byl popraven. O majetnější vrstvy, jejichž majetek mohl být odstaven, se gestapo zajímalo již dříve, a tak už 22. února 1940 byl zatčen kounický

²² Obec Liblice: 2. světová válka [online].

²³ Jednalo se o preventivní zatýkací akci, která započala současně s napadením Polska 1. září 1939. Bylo zatčeno okolo 1200 osob. Mezi zadrženými byli například i Josef Čapek, Petr Zenkl a Ferdinand Peroutka.

²⁴ Archiv města Český Brod, bez inv. č. (kniha 20) - Záписы správní komise 1939-1941

²⁵ Český Brod. *Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa* [online].

²⁶ Historie legionářů v Českém Brodě. *Spolek pro vojenská pietní místa* [online].

velkostatkář Klinger i se svojí manželkou. Dále bylo v březnu 1943 nařízeno odstranění krátkovlnných součástí rozhlasových přijímačů, aby bylo znemožněno poslouchat zahraniční rozhlas. Našlo se však několik lidí, kteří si s tím dokázali poradit. Jedním z nich byl i amatérský radiomechanik Antonín Tůma z Českého Brodu, který zkonstruoval a následně i vydal návod k zhotovení odladovače rušivých vln.²⁷ Tůma byl zatčen a odsouzen k smrti, poprava proběhla 20. dubna 1945, necelé tři týdny před koncem války v Evropě.

Na konci roku 1944 byl pro odbojovou činnost zatčen Dr. Ing. Alois Tyl z Českého Brodu a 7. února 1945 byl ze stejného důvodu zadržen i majitel dřevařského závodu a bývalý starosta českobrodského Sokola Ing. Bedřich Klíma, který konec války přečkal v terezínské pevnosti. Dále během 17. března 1945 v Českém Brodě došlo k zatčení komisaře politické správy Dr. Bedřicha Mikla pro podezření, že v letech 1940-1941 organizoval odbojovou činnost, následně byl odvezen do Terezína. Pro podezření z převážení zbraní byli v Mathausenu za války popraveni B. Šťastný, J. Kratochvíl a Bř. Zahradník byl tamtéž umučen. Na Pankráci byli následně za odbojovou činnost popraveni i M. Pospíšilová, A. Tůma a Sl. Kischer z Přistoupimi.²⁸ Během bombardování železniční tratě mezi Klučovem a Poříčany 18. dubna 1945 zahynul četnický strážmistr Jaroslav Zajíc z Poříčan. Kromě dráhy byl zasažen i místní hřbitov a odstavený vlak s municí. Doprava na trati se na několik hodin zastavila.²⁹

²⁷ Pamětní kniha města Českého Brodu, díl III. Léta 1939-1948, s. 55.

²⁸ Státní okresní archiv Kolín, archivní fond Český svaz bojovníků za svobodu - okresní výbor Kolín, inv. č. 79 - Archiv HDK - SPB

²⁹ Vets.cz. Spolek pro vojenská pietní místa [online].

2 Holocaust na Českobrodsku

Perzekuce židovského obyvatelstva na území Protektorátu Čechy a Morava začala ihned na počátku německé okupace. Židé byli postupně vyřazováni z hospodářského a politického života, byl jim obstaven majetek, sníženy přídělky jídla a od září 1941 museli nosit na veřejnosti žlutou hvězdu. Největší zlom nastal 20. ledna 1942, kdy byla na konferenci ve Wannsee zodpovězena tzv. židovská otázka a židé, které Hitler označil za hlavního viníka války, byli odsouzeni k vyhlazení.³⁰ Židé byli následně drženi v ghettech, odkud byli internováni do koncentračních táborů. Tyto tábory se dále dělily na pracovní, tranzitní a vyhlazovací.³¹

V souvislosti s konečným řešením se Němci zabývali tím, kam v protektorátu umístit židovské ghetto. Z pověření Říšského protektora Reinharda Heydricha měl místo vybrat Dr. Hans Günther.³² Jedním z mnoha adeptů na ghetto byl i Český Brod, o který měl mít údajně Günther velký zájem.³³ Kvůli těsné blízkosti Prahy a hlavní železniční trati, která město protíná, z návrhu sešlo. Dalším z navrhovaných měst byl Tábor, o který zas usiloval Heinrich Himmler, čímž chtěl pokořit vlastenectví Čechů. Původní návrhy počítaly s vytvořením ghet v blízkosti velkých měst, například u Prahy nebo Brna, později se více prosadila myšlenka dvou hlavních táborů, jedním v Čechách (Terezín) a druhým na Moravě (Kyjov).³⁴ Kyjov však neprošel konečnou fází výběru a hlavní židovské ghetto spolu s koncentračním táborem na území protektorátu vzniklo 24. listopadu 1941 v pevnosti Terezín. Terezín měl pro nacisty mnoho výhod: pevnostní valy znesnadňovaly útěk vězňů a poskytovaly dobrou obranu, objekt se nacházel v dobré lokalitě – blízko německých hranic, a také zde již fungovala věznice gestapa.

³⁰ Konečné řešení židovské otázky. Jednalo se o systematickou genocidu židů během 2. světové války. O konečném řešení se Hitler zmiňoval už v roce 1925 ve svém díle *Mein Kampf* a předcházely mu události jako Norimberské rasové zákony (1935) a Křišťálová noc (1938). Do konce války bylo zavražděno zhruba 6 milionů osob židovského původu.

³¹ Mezi nejznámější tábory patří Osvětim, Dachau, Treblinka a Buchenwald. Na území Protektorátu Čechy a Morava bylo kromě Terezína také několik desítek dalších koncentračních táborů. Ačkoliv v Terezínské pevnosti proběhlo několik poprav a tisíce lidí zde zemřeli na špatné podmínky, tak Terezín, ani žádný jiný z českých koncentračních táborů, nebyl kategorizován jako vyhlazovací.

³² Hans Friedrich Karl Günther byl německý doktor a rasový vědec, který napsal spoustu knih a esejí o rasové teorii. Za svou vědeckou práci byl Hitlerem několikrát oceněn a prohlášen pýchou NSDAP.

³³ Pamětní kniha města Českého Brodu, díl III. Léta 1939-1948, s. 42.

³⁴ LEGÁTOVÁ, Kristýna. *Život židovského obyvatelstva v Protektorátu Čechy a Morava v době působení zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha (1941–1942)*. Plzeň, 2017. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni.

Nacistickým terorem byli na Českobrodsku, ostatně jako v celém protektorátu, nejvíce postiženi židovští občané. Úředním centrem pro židy z rozsáhlé oblasti na území kolínského oberlandrátu se stala kolínská židovská obec.³⁵ Ta existovala již od první poloviny 14. století a během století 15. se stala druhou nejvýznamnější po Praze. K tomu jí pomohlo hlavně vyhnání židů z Plzně roku 1504, také dobrá poloha na křižovatce důležitých obchodních cest a sousedství s horním městem Kutnou Horou, ve které měli židé zakázáno se usazovat.³⁶

Jedním z hlavních úkolů obce bylo vypracovat seznamy všech lidí, kteří podléhali norimberským zákonům. Tyto seznamy se později staly základem pro deportaci do Terezína.³⁷ Ačkoliv několik jedinců bylo odvedeno už na podzim 1941 do lodžského ghetta, naprostá většina židů měla nastoupit až v červnu 1942 do terezínských transportů.³⁸ Tyto transporty z Kolína do Terezína byly celkem tři. V prvním transportu (AAb) z 5. června 1942 byli zařazeni převážně lidé z kolínského okresu mimo město Kolín. Druhý transport (AAc) z 9. června 1942 byl sestavený většinou z židů z východní části kolínského oberlandrátu. Třetí kolínský transport (AAd), jenž byl tvořen z velké části lidmi přímo z Kolína, se uskutečnil 13. června 1942.³⁹ Celkem v těchto třech transportech odjelo do Terezína 2202 židů, konkrétně 744 osob v prvním transportu, 724 ve druhém a během posledního transportu AAd bylo odvedeno 734 osob.⁴⁰

Na území Protektorátu Čechy a Morava se židovská shromaždiště nacházela celkem v 15 městech. Jedním z těchto měst byl i Kolín jako sídlo stejnojmenného oberlandrátu. Po registraci všech židů z oberlandrátu, která probíhala od 17. dubna 1942, došlo k sestavení třech výše uvedených transportů. Celkem bylo zaregistrováno 2703 židů, z nichž hned 2202 během června 1942 skončilo v Terezíně. Několik dní před nástupem do transportu však museli strávit ještě na shromaždišti. Sběrný tábor byl zřízen pražskou Centrálou pro židovské vystěhovalce během května v areálu měšťanské školy v Ovčárecké ulici na Zálabí.⁴¹ Byli zde shromažďováni židé ze všech 17 okresů kolínského oberlandrátu a poté ve 3 transportech z místní zastávky odjeli

³⁵ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze, 1990. s. 257.

³⁶ *Jeruzalém na Labi: Židé v Kolíně* [online].

³⁷ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*, s. 257.

³⁸ Z území Německé říše a Protektorátu Čechy a Morava bylo do ghetta v polské Lodži během let 1941 až 1942 posláno okolo 20 tisíc židů.

³⁹ Z 500 deportovaných kolínských židů se vrátilo pouze 13. Na novém židovském hřbitově ve Veltrubské ulici v Kolíně byl v dubnu 1950 vystaven pomník židovským obětem nacistického teroru. Památník obsahuje 8 desek se jmény 487 obyvatel Kolína, jenž zemřeli během holocaustu.

⁴⁰ *Terezínská iniciativa: Seznam všech transportů do Terezína* [online].

⁴¹ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*. s. 257

do Bohušovic, odkud šli pěšky až do Terezína. V Terezíně pak byla pro nově příchozí v bývalém vojenském skladu zřízena karanténa.

Před příjezdem druhého kolínského transportu (AAc) dostal vedoucí představitel židovské samosprávy v Terezíně Jakob Edelstein od německé komandatury rozkaz sestavit trestný transport v počtu tisíc lidí, kteří pojedou na východ do koncentračních táborů Majdanek, Trawniki a Treblinka.⁴²⁴³ Terezínská rada starších chtěla chránit hlavně starousedlíky, a tak rozhodla, že do mimořádného transportu by měli být zařazeni nově příchozí. Tím byli do tohoto transportu zařazeni převážně v Kolíně registrovaní židé, kteří v tu dobu ještě stále pobývali v karanténě. Krátce na to vydali Němci rozkaz sestavit ještě jeden tisícový transport, do kterého by však museli být zařazeni i starousedlíci, mezi nimiž byla celá řada tzv. chráněných.⁴⁴ V tu chvíli zasáhla německá komandatura, která terezínské radě starších předala seznam příslušníků třetího kolínského transportu, který měl do Terezína přijet 13. června 1942, tedy v den, kdy měl druhý trestný transport vyrazit na východ. A tak se stalo, že po příjezdu do Bohušovic předem vybraní a určení lidé jen přestoupili do jiného vlaku. Z těchto 2000 lidí vypravených ve dvou transportech převážně do koncentračních táborů Majdanek, Trawniki a Treblinka se nikdo nevrátil.⁴⁵

Na Českobrodsku bylo evidováno 237 osob židovského vyznání zaregistrovaných v židovské náboženské obci v Přistoupimi.⁴⁶ Přistoupimská náboženská obec zahrnovala celý českobrodský okres a místy ho dokonce i přesahovala. Z 237 osob registrovaných v Přistoupimi jich bylo do Terezína odvedeno celkem 195, z toho 177 později během holocaustu zemřelo. Nejvíce obětí si vyžádaly kolínské transporty AAb a AAd z června 1942, během kterých zahynulo 168 osob.

⁴² Tamtéž, s. 257.

⁴³ Ačkoliv drtivá většina židů z tohoto a později i druhého trestného transportu putovala do výše uvedených táborů, několik desítek lidí se ocitlo až v koncentračním táboře Malý Trostinec v dnešním Bělorusku. Do tzv. Říšského komisariátu „Východ“, jak se toto nově dobyté německé území nazývalo, bylo převezeno okolo 120 osob z kolínského oberlandrátu, z čehož 89 bylo z posledního transportu AAd. Pár jedinců putovalo ještě dále až do lotyšské Rigy, kde mělo podle databáze holocaustu zemřít dalších 6 osob přepravovaných v kolínských transportech. Jednou z těchto osob byla i úvalská židovka Ida Rezková.

⁴⁴ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*. s. 258.

⁴⁵ Tamtéž, s. 258.

⁴⁶ JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci 2. díl: Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*. Kolín: OV ČSPB, 1987. s. 30.

Většina odvedených židů zahynula během prvního kolínského transportu AAb z 5. června 1942, který byl z velké části, téměř ihned po příjezdu do Terezína, poslán na východ. Celkem z tohoto transportu zemřelo 166 židů z přistoupimské náboženské obce, z toho 121 během prvního východního trestného transportu do táborů Majdanek, Trawniki a Treblinka. Nejvíce přistoupimských židů zemřelo v táboře Trawniki, a to hned 87, dále 17 osob bylo zavražděno v Majdanku a stejný počet i v Treblince. Ida Rezková z Úval byla jako jediná osoba z politického okresu Český Brod poslána do lotyšské Rigy, kam byla odvedena 20. srpna 1942 během transportu Bb a kde později zemřela. Zbylých 44 osob přistoupimské židovské obce z prvního kolínského transportu zahynulo v Osvětimi.⁴⁷ Výjimku tvořili Rudolf a Berta Geigerovi z Českého Brodu, kteří do Terezína odjeli až posledním kolínským transportem AAd 13. června 1942. Oba byli 6. září 1943 transportováni do Osvětimi, kde později zemřeli.

Zbylých několik jedinců, kteří během holocaustu na Československu zemřeli, bylo do koncentračního tábora v Terezíně odvedeno až během pozdějších měsíců. Většinou šlo o příbuzné židů odvedených z Kolína během transportu AAb. Příkladem může být Rudolf Bergler z Přistoupimi, jehož rodiče byli do Terezína odvedeni během prvního transportu AAb na počátku června, a poté 26. ledna 1943 transportováni do Osvětimi, kde zemřeli. Rudolf Bergler byl deportován do Terezína až o několik měsíců později, přesněji 13. května 1943, během transportu Db. V Terezínské pevnosti strávil více než rok, dokud nebyl na svátek sv. Václava spolu s dvěma a půl tisíci spoluvězni zařazen do velkého osvětimského transportu Ek. Pod číslem 2179 putoval 28. září 1944 z Terezína do Osvětimi. Poté byl znovu převezen, a to do několik set kilometrů vzdáleného koncentračního tábora Dachau v Německu, kde 13. ledna 1945 zahynul.⁴⁸

Ačkoliv většina židů registrovaná v náboženské obci v Přistoupimi žila v československém okrese, tak ne všichni zde měli uvedený trvalý pobyt, nebo žili těsně za hranicí okresu. Příkladem mohou být třeba Chocerady, které sice spadaly pod přistoupimskou náboženskou obec, nicméně ležely těsně za hranicí československého okresu. Z Chocerad bylo během transportu AAb odvedeno 12 osob, z nichž 6 zemřelo v Koncentračním táboře Trawniki, 5 v Osvětimi a Anna Veverková zahynula v Treblince.

⁴⁷ Počty obětí, místa a označení transportů pocházejí z databáze obětí holocaustu.

⁴⁸ Databáze obětí holocaustu: Rudolf Bergler. *Holocaust.cz* [online].

Celkový počet židovských obětí žijících pouze na území českobrodského okresu činí 149 osob.⁴⁹ Nejvíce postiženým městem byl přímo Českém Brodě, kde se ze 49 odvedených vrátili jen 4 lidé. V Kostelci nad Černými lesy se z 34 transportovaných vrátily pouze sestry Hana a Marta Feursteinovi. Město s třetím největším počtem židovských obětí v okrese byly Úvaly, odkud pocházelo 22 zavražděných židů.⁵⁰ Detailní mapa obětí holocaustu na Českobrodsku viz mapa – příloha č. 3.

	Kolín	Z toho Přistoupim
Zaregistrováno:	2703	237
Transportováno:	2254	195
Zemřelo:	2115	177 (z toho 149 okres ČB)

Mám-li to stručně shrnout, tak celkově bylo v celém kolínském oberlandrátu zaregistrováno 2703 židů, z toho 237 z přistoupimské náboženské obce. Několik jedinců putovalo již během října a listopadu 1941 do lodžského ghetta, ale drtivá většina nastoupila až v červnu do terezínských transportů, ve kterých bylo v červnu 1942 odvezeno 2202 osob. Z Terezína velká část odvedených židů putovala na východ a zbytek v letech 1943 a 1944 do Osvětimi.⁵¹ Celkový počet židů z kolínského oberlandrátu odvedených nejdříve na podzim 1941 do Lodže a poté v červnu 1942 do Terezína činí 2254 osob.⁵² Konec války přežilo pouze 139 z nich.

⁴⁹ Databáze obětí holocaustu. *Holocaust.cz* [online].

⁵⁰ Počty obětí pocházejí z databáze obětí holocaustu. Dostupné zde: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

⁵¹ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*. s. 258.

⁵² Tamtéž, s. 258.

3 Komunistický odboj

Komunismus jako protipól nacismu bylo potřeba zlikvidovat hned ze začátku, z toho důvodu k prvnímu zatýkání došlo ihned po příjezdu německých vojáků 15. března 1939 v odpoledních hodinách během akce „Gitter“ (Mříž). Tato první z mnoha dalších zatýkacích akcí byla zaměřena převážně na německé emigranty a komunisty. Podle Gebharta s Kuklíkem mohlo být během této akce na území nově vzniklého Protektorátu Čechy a Morava zatčeno okolo 6000 osob.⁵³ V Kostelci nad Černými lesy bylo během této akce zatčeno 36 komunistů. Zasluhou vrchního komisaře K. Trinkla z Českého Brodu, který byl později sám zatčen za odbojovou činnost, však bylo hned další den 35 z nich propuštěno. Před propuštěním ale museli všichni podepsat prohlášení, že se nebudou dále politicky angažovat, vystupovat proti Německu, a naopak každého, kdo by tak činil, nahlásí. V souvislosti s napadením Sovětského svazu se nacistické bezpečnostní služby znovu zaměřily na ilegální komunistické hnutí. Na Českobrodsku se gestapo marně snažilo dopadnout jednoho z nejagilnějších místních komunistů Josefa Smrkovského z Velenky, o kterém se vědělo, že zastává vysokou stranickou funkci. Zatčení však neušli jeho nejbližší spolupracovníci František Smrčka a Jaroslav Boháček.

Českobrodsko bylo zapojeno do ilegální komunistické odbojové sítě během května 1939 a spolu s Kolínkem patřily do stranického kraje Praha-venkov, označovaného pod šifrou C-2. Tento kraj byl během léta 1939 dále rozdělen na tyto 4 oblasti: Českobrodsko (okresy Český Brod, Kostelec nad Černými lesy, Říčany, Uhřetěves a Brandýs nad Labem), Kolínsko (okresy Kolín, Kutná Hora, Čáslav a Pečky), Benešovsko (okresy Benešov a Vlašim) a Berounsko (okresy Beroun, Příbram, Hořovice, Nížbor, Dobříš a okres Jílové, který se později stal samostatným).⁵⁴ Organizace na Českobrodsku byla provedena krajskými instruktory Jindřichem Lukešem a Janem Vyskočilem. Vedením okresu byla pověřena švadlena Božena Šimečková z Úval. Na Kostelecku, kde byla odbojová síť vybudována v oblasti kamenných dolů, byl pověřen funkcí vedoucího pracovníka hrnčíř Karel Záruba. Jádrem těchto ilegálních organizací se stali staří členové strany, většinou dělníci, kteří ze svých příjmů odváděli straně dobrovolnou peněžitou daň a podporovali ji v činnosti.

⁵³ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Velké dějiny země Koruny české XV.a*. Paseka, 2006.

⁵⁴ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. Kolínsko, s. 240–241.

Stranická činnost v této době spočívala zejména v budování ilegální sítě, získávání odhodlaných funkcionářů, předávání, rozmnožování a rozšiřování ilegálních materiálů (zejména tisku), finančním podporování rodin zatčených soudruhů atd.⁵⁵ Následná odbojová činnost spočívala především v rozmnožování a rozšiřování ilegálního časopisu Rudé právo, jehož předávání probíhalo v mlékárně na Harfě ve Vysočanech. Boženě Šimečkové se podle instrukcí z kraje podařilo sehnat vlastní rozmnožovací aparaturu, a kromě rozšiřování Rudého práva a jiného ústředního materiálů též zahájila vydávání a distribuci vlastního zpravodaje, který vycházel v počtu 60-80 kusů měsíčně. Další šíření Rudého práva probíhalo na nádraží v Českém Brodě, kde se scházela Božena Šimečková s Karlem Zárubou, který ilegální tisk rozšiřoval dále, zejména na Černokostecko. Za přečtení Rudého práva se účtovala jedna koruna, která šla na podporu činnosti, a časopis se poté spolu s penězi vrátil zpět spojům.

Komunistická organizace, jako mnoho jiných, byla prozrazena a v únoru roku 1941 došlo nejdříve k zatčení Boženy Šimečkové, později Karla Záruby a krátce po nich byl zatčen i Dr. Mikulec, který se z koncentračního tábora již nevrátil. Během února započalo další rozsáhlé zatýkání, během kterého bylo nakonec zatčeno 32 členů této organizace. Jako první z Českého Brodu byli 10. února zatčeni bratři Boháčkovi, bývalí francouzští legionáři a organizátoři náboru dobrovolníků do Španělska. Po domácích prohlídkách a výsleších byli někteří zadrženi propuštěni domů a jiní strávili následující roky za mřížemi. Karel Boháček zemřel ve věznici a domů se nevrátil ani další komunista Ota Šámal. Minimálně 2 další členové místního komunistického odboje zemřeli krátce po propuštění na následky trýznění. Českobrodská organizace před svým zničením na počátku roku 1941 čítala více než 100 členů rozdělených do 14 místních skupin.⁵⁶

⁵⁵ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. Kolínsko, s. 240.

⁵⁶ Kvůli malému počtu průmyslových závodů na Českobrodsku probíhala spolupráce většinou v lokálních skupinách. Na Kolínsku, kde bylo průmyslových závodů dostatek, byly stranické buňky založeny přímo v továrnách. Např. v Koramu, Draslovce, Báňské hutní, elektrárně atd.

3.1 Karel Záruba

Karel Záruba se narodil 6. prosince 1898 v Kostelci nad Černými lesy. Měl 5 sourozenců a stejně jako jeho otec se vyučil hrnčířem. V roce 1917 byl odveden na italskou frontu, kde padl do zajetí a domů se vrátil až v roce 1919. Po návratu domů, až do svého zatčení v roce 1941, pracoval jako hrnčíř. Do KSČ vstoupil v roce 1925 a zastával funkci místního důvěrníka v Kostelci. Dále byl zvolen do obecního zastupitelstva města Kostelec nad Černými lesy, kde se později stal i členem městské rady. Od roku 1929 byl předsedou OV KSČ a od roku 1932 členem KV KSČ pro Prahu-venkov, kde setrval až do rozpuštění strany v roce 1938.⁵⁷

Na podzim roku 1938 byl Karel Záruba spolu s dalšími soudruhy z okresu pozván vedoucím sekretářem KSČ Josefem Svobodou na Vyžlovku, kde byl jmenován vedoucím ilegální komunistické činnosti na Černokostecku a byly mu předány instrukce pro další ilegální práci. Úkolem Karla Záruby a všech ostatních zúčastněných bylo seznámit se současnou situací ostatní soudruhy a připravit je na práci v ilegalitě.

Dne 16. března 1939 krátce po 8. hodině ranní byl ve své dílně zatčen a odveden do Kosteleckého zámku, kde byl držen spolu s dalšími 35 soudruhy. Dalšího dne odpoledne, po podepsání prohlášení, byli všichni, kromě Josefa Koželuha, jenž byl odvezen do Kolína, propuštěni po skupinkách domů. Během jedné podzimní neděle roku 1940 navštívil Zárubu v Kostelci tajemník MNV v Dubči Josef Pertl, který Zárubu informoval o dalším postupu a fungování strany. Krátce na to byla komunistická skupina prozrazena a Záruba byl opět zatčen. K zatčení Záruby došlo odpoledne 17. února 1941 v jeho hrnčířské dílně, odkud byl odveden na místní četnickou stanici. Tam mu bylo sděleno, že zde musí být držen, dokud si pro něj nepřijede gestapo. Velitel četnické stanice František Krpálek pověděl Zárubovi, že se ho nemusí obávat a když mu řekne, co a kde má doma, materiál zničí. Záruba tedy četnickému veliteli sdělil, kde má schovaná Rudá práva, ten po chvíli vyrazil k Zárubovi domů a všechn kompromitující materiál zničil.⁵⁸

Okolo šesté hodiny večer dorazili na stanici dva agenti gestapa spolu s dříve zatčenou Boženou Šimečkovou a započal výslech, během kterého Šimečková i Záruba popřeli, že by se znali. Po domovní prohlídce u Záruby doma, kde však díky Františku Krpálkovi nebylo nic nalezeno, odvezli agenti Zárubu se Šimečkovou do okresní věznice v Kolíně. Po výsleších byli spolu s dalšími soudruhy, jenž byli zatčeni, poslání zpět do Českého Brodu, odkud později

⁵⁷ JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci 1. díl: Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*. Kolín: OV ČSPB, 1986. s. 118–123.

⁵⁸ Tamtéž, s. 121.

putovali do Terezína. Soud probíhal v létě 1941 v Drážďanech a nejpřísnější trest si vyslechl tajemník místního národního výboru v Dubči Josef Pertl, který obdržel 15 let vězení. Božena Šimečková dostala 10 roků a Karel Záruba s ostatními po 6 letech. Následně došlo k přesunutí všech zatčených do různých káznic a koncentračních táborů. Karel Záruba strávil většinu svého trestu ve věznici v městě Hameln v Dolním Sasku. Odtud se mu během bombardování města 4. dubna 1945 podařilo spolu se dvěma dalšími spoluvězni uprchnout. Útěk se jim podařil hlavně díky jednomu ze strážných pod přezdívkou „Papá Šráda,“ který jim poskytl oblečení a pomohl utéct.⁵⁹ Následujících několik dní se všichni tři schovávali po lesích, dokud do jedné z okolních vesnic nepřišli Američané. Posledních pár dní války strávil silně podvyživený Karel Záruba v místní nemocnici, odkud byl 8. června 1945 odvezen domů do Kostelce nad Černými lesy.⁶⁰

Po návratu domů se opět začal pomalu věnovat funkci tajemníka OV KSČ v Kostelci a po několika letech byl zvolen předsedou místního národního výboru. Zemřel v Kostelci nad Černými lesy 22. září 1980.

⁵⁹ JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci 1. díl: Kolín a Koliňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*, s. 122.

⁶⁰ Tamtéž, s. 122.

4 První odboj: Obrana národa (1939–1941)

4.1 Obrana národa

Odbojová skupina Obrana národa zahájila svou odbojovou činnost hned od prvních dnů okupace. Byla založena 20. března 1939 generály Janem Sergějem Ingrem, Josefem Bílým a Sergejem Vojcechovským. Jednalo se o protinacistickou odbojovou organizaci, která se skládala převážně z důstojníků bývalé československé armády. Během léta 1939 došlo k rozdělení na kraje (divize) a okresy (pluky), jenž spadaly pod 3 zemská velitelství (Čechy, Moravu a samostatnou Prahu), v samotném čele organizace pak stanul štáb.

4.2 Působení na Českobrodsku

První sled protinacistického odboje na Českobrodsku vznikl v květnu 1939 a spadal pod Říčany, kde měli odboj na starost bratři Hoftové, František Štěpánek a nadporučík J. Dítě. Organizačním důvěrníkem pro Český Brod byl jmenován Rudolf Petrůň a pro vojenské záležitosti byl pověřen důstojník zpravodajské služby major Kobliha, který byl přidělen na stanici v Liblicích. Krátce na to začalo gestapo zatýkat všechny zpravodajské důstojníky, major Kobliha musel utéct do zahraničí a nastaly reorganizační věci.

Český Brod byl následně přidělen ke Kolínu, kde od června 1939 sídlilo velitelství divize pod krycím názvem „Pribina,“ které vedli důstojníci bývalé československé armády v čele s plukovníkem Josefem Buršíkem.⁶¹ ⁶² Organizačním důvěrníkem zůstal i nadále Rudolf Petrůň a prázdné místo důstojníka pro vojenské záležitosti zaujal poručík M. Darbush. Skupina měla k dispozici vysílací stanici schovanou v chatě u Kozojed pod Kostelíkem sv. Martina, díky které udržovali spojení se zahraničím. Vysílačku obstarali štábní kapitán Václav Morávek a podplukovník Josef Balabán.⁶³ K ochraně stanice bylo dovezeno z Vlašimi 5 kulometů, střelivo

⁶¹ Okresní organizace Obrany národa v Kolíně byla založena v polovině dubna 1939 a spadala pod krajské velitelství v Mladé Boleslavi. Kvůli rychlému zakládání nových organizací ve středních a východních Čechách bylo třeba vytvořit nové krajské velitelství, to vzniklo v červnu 1939 v Kolíně.

⁶² JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*, s. 244.

⁶³ Václav Morávek a Josef Balabán tvořili spolu s Josefem Mašínem legendární skupinu Tři Králové. Rodák z Kolína Václav Morávek se zapojil do kolínské organizace ON ihned po rozpuštění armády v březnu 1939. Pod vedením plukovníka Buršíka sloužil jako zpravodajský důstojník a patřil mezi nejaktivnější pracovníky místní organizace. Morávek navázal spojení a zahájil spolupráci s představiteli komunistického odboje v Kolíně, kteří později docházeli na porady vedení kolínské ON. Během svého pobytu v Kolíně odvedl ohromný kus práce.

a bedna granátů. Vysílačku zprovoznil podplukovník Adler a dále ji obstarávali Dr. Miklenda a telegrafista rotmistr Hadač. Funkci zpravodajského důstojníka obstarával poručík Karel Končel, který udržoval spojení mezi pražským ústředím, kolínským vedením, Českým Brodem a Kozojedy. Později, stejně jako jeho nadřízený plukovník Buršík, byl za tuto činnost popraven. Doručování zpráv pomáhal obstarávat i úředník městské spořitelny Marek. Kromě zpravodajské činnosti skupina shromažďovala zbraně pro případné ozbrojené povstání a také pomáhala rozšiřovat ilegální časopis „V boj.“

Němci brzy zjistili, že kdesi na Českobrodsku funguje ilegální vysílací stanice a za pomoci tří speciálně zkonstruovaných vozů se ji snažili lokalizovat. Poté, co se jednou německé vozy dostaly až do sousedních Štíhlic, které jsou vzdálené pouhé 3 kilometry, bylo učiněno rychlé rozhodnutí a vysílačka byla spolu se všemi zpravodajskými materiály, na příkaz plukovníka Lišky z Londýna, okamžitě přesunuta na Sázavu.⁶⁴

V únoru 1940 gestapo zahájilo další vlnu hromadného zatýkání důstojníků a vojáků na území protektorátu. Během 2 měsíců tohoto zatýkání mohlo být zatčeno po celém území až na 3000 lidí zapojených do odbojové činnosti. V této době zaniká například odbojová skupina Politické ústředí, ale výrazně byl postižen i Kolínský odboj. Zatčeni byli plukovník Josef Buršík, poručík Karel Končel, Břetislav Verner, učitel Václav Kvarda, profesor R. Forman a další. V Českém Brodě došlo 5. dubna k zatčení organizačního důvěrníka Rudolfa Petráně, který však před svým zatčením předal vedení českobrodského okresu Františku Šimáčkovi. Osud těchto lidí byl dlouhou dobu nejistý, až téměř po 3 letech došel soud v Berlíně k rozhodnutí. Bývalý legionář plukovník Josef Buršík a poručík Karel Končel byli popraveni. Mezi popravenými byli i Otta Hofta a nadporučík J. Dítě, kteří organizovali odboj na Říčansku. Učitel Václav Kvarda a profesor R. Forman zemřeli v koncentračním táboře. Rudolf Petráň a pár dalších se po několika letech strávených za mřížemi vrátili domů.⁶⁵

Zmapoval nejen byty všech místních příslušníků gestapa, ale i nespolehlivých českých lidí a konfidentů. Dále shromáždil údaje hospodářského i vojenského charakteru, včetně zpráv o pohybu jednotek Wehrmachtu a vojenských transportech. Na konci roku 1939 si uvědomil, že Kolín nenabízí takové možnosti k sabotážním akcím jako hlavní město a přestěhoval se do Prahy. Padl 21. března 1942 při přestřelce s příslušníky gestapa.

⁶⁴ Státní okresní archiv Kolín, archivní fond Český svaz bojovníků za svobodu - okresní výbor Kolín, inv. č. 79 - Archiv HDK – SPB

⁶⁵ Archiv města Český Brod, bez inv. č. (kniha 8) - Zápisy zastupitelstva 1938-1939, správní komise 1941-1945 a rady MNV 1945-1947

Vedením odboje na Černokostecku, po zatčení Rudolfa Petráně i na Českobrodsku, byl pověřen učitel František Šimáček, se kterým spolupracoval poručík v záloze Josef Procházka. Šimáček dojížděl na pravidelné schůze do Říčan, odkud vozil i časopis „V boj.“ Kvůli podezření mu později s přepravou pomáhali autobusový průvodčí B. Zimák, Susová z Louňovic a majitel Žernovských žulových lomů František Novák. Do Českého Brodu jej následně vozil přes Kostelec mukařovský strážník Třešnák v množství 40 kusů týdně. S kolportem v městské knihovně, či následném roznášení časopisu po nocích, pomáhali manželé Charvátovi a Hudec, kteří byli později pro svou aktivitu zatčeni a převezeni do Terezína, odkud se ale už nevrátil Jan Charvát. Se skupinou spolupracovalo několik členů kostelecké četnické stanice a mimo jiné i místní komunistická buňka v čele s Karlem Zárubou. Zánik celé skupiny nastal 9. ledna 1941, kdy po předchozím zatýkání na Říčansku přišlo na řadu i Kostecko a Českobrodsko.⁶⁶

4.3 Josef Procházka

Josef Procházka se narodil 19. května 1908 v učitelské rodině ve Zderadinách u Kácova. Pokračoval v rodinné tradici a stejně jako jeho děda s otcem se stal učitelem s láskou k hudbě, zpěvu a výtvarnictví. Během služby na Důstojnické škole v Litoměřicích vedl pěvecký sbor, který později založil a vedl i během působení v Liberci. Po příchodu z vojny se usadil v Kostelci nad Černými lesy, kde učil matematiku, rýsování, výtvarnou výchovu, vedl pěvecký sbor a později zařadil do výuky tělocviku brannou výchovu, kterou též vedl. V roce 1937 v Kostelci obnovil pěvecký sbor Lumír, který řídil i po válce.

Do odbojové činnosti se zapojil hned po příchodu Němců v březnu 1939. Z počátku pracoval samostatně, sledoval výcvik a stav německé vojenské posádky, která sídlila na škole, kde učil.⁶⁷ Prostřednictvím dalšího učitele Františka Šimáčka byl později zapojen do místního pluku organizace Obrana národa, kde zastával funkci vojenského velitele na Černokostecku. Jeho úkolem bylo vytvořit čtyři roty s přesným počtem důstojníků, poddůstojníků a dalších vojáků, zajistit dopravní prostředky a pokud to bude možné i zbraně.⁶⁸

⁶⁶ Státní okresní archiv Kolín, archivní fond Český svaz bojovníků za svobodu - okresní výbor Kolín, inv. č. 79 - Archiv HDK – SPB

⁶⁷ JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci 1. díl: Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*, s. 195.

⁶⁸ Tamtéž, s. 196.

Jedna rota měla být na obranu města, druhá na hájení Prahy, třetí k možnému zásahu v pohraničí a čtvrtá k ochraně vysílače v Liblicích. Jako bývalý velitel střediska branné výchovy měl k dispozici seznamy všech důstojníků a vojáků nejen v Kostelci, ale i v širším okolí, a právě díky těmto seznamům měl tyto roty utvořit.

V organizaci však působil konfident pražského gestapa známý jako major Jaroslav Vondráček, který celou skupinu nahlásil. Dne 9. ledna 1941 brzy ráno přijelo do Kostelce údajně až na 30 aut a došlo k zatčení Františka Šimáčka, Josefa Procházky a několika dalších osob. Celkově bylo kvůli majoru Vondráčkovi, který celou organizaci a její výstavbu dobře znal, zatčeno 40 osob, z nichž 35 zůstalo i nadále ve vazbě. Jediný, komu se podařilo uniknout, byl Josef Borovička, starosta Kouřimi, který se po celou dobu války pod různými jmény úspěšně skrýval.

Josef Procházka byl zatčen 9. ledna v 5 hodin ráno za přítomnosti své manželky a dvou malých dětí. Vzhledem k přítomnosti celé Procházkovy rodiny zatčení probíhalo v klidu a zatýkající komisař Auer se choval slušně.⁶⁹ Během zatýkání probíhala též domovní prohlídka, která nenašla nic než důstojnický odznak. Následující měsíc strávil Josef Procházka ve věznici na Pankráci, kde během tvrdých výslechů přišel o všechny přední zuby.⁷⁰ Poté vystřídal několik věznic v Bavorsku a Mnichově, dokud po atentátu na Heydricha nestanul před soudem. V této době většina obžalovaných dostávala okamžitě trest smrti a tento trest byl 12. září 1942 prokurátorem navržen i Josefu Procházkovi a jednomu z jeho spolupracovníků Jaroslavu Hájkovi z Olešky, u kterého byla při domovní prohlídce nalezena pistole. V případě Procházky byl největším problémem nalezený materiál pro brannou výchovu, jenž byl nalezen ve škole. Jednalo se o telefonní ústřednu a stanici, pět kilometrů telefonního drátu, speciální mapy, odznaky žáků a telegraf. Oba se snažili soud co nejvíce oddalovat, což se jim nakonec 5x povedlo. U nalezené školního materiálu tvrdili, že byl ve škole už dávno předtím, po vyřazení z armády, a o pistoli tvrdili, že byla vadná a nepotřebná. U posledního soudu 9.–10. dubna 1943 v Drážďanech dodal tehdejší ředitel školy František Ježek potvrzení, že zabavený materiál byl školní majetek, který byl vyřazený z bývalé československé armády, a že tento materiál byl řádně zapsán v ceně 12 marek ve školním inventáři.⁷¹ Tímto činem ředitel školy zachránil Procházkovi život.

⁶⁹ JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci I. díl: Kolín a Koliňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*, s. 198.

⁷⁰ Tamtéž. s. 198.

⁷¹ Tamtéž. s. 198.

I v případě Jaroslava Hájka se poštěstilo, když jeho obhájce pomocí znalce dokázal, že zbraň je opravdu vadná. Oběma byl trest smrti navržený během prvního soudu pozměněn na 8 let vězení. Poté byli převezeni do káznice Gräfentonna v západním Durynsku, kde Procházka zůstal až do osvobození věznice 6. dubna 1945.⁷² Jaroslav Hájek však během pobytu v káznici zemřel.

Domů do Kostelce nad Černými lesy se Josef Procházka vrátil 29. května 1945 s tuberkulózou a následující měsíc se ještě léčil v místní plicní léčebně.⁷³ Po zotavení vedl opět pěvecký sbor Lumír, řídil orchestr, pořádal výstavy svých obrazů, kreseb a olejomalb, z nichž mnoho nakreslil během svého pobytu ve věznici. Současně také přednášel, promítal filmy a vyprávěl o svých zážitcích. Zemřel na infarkt 31. 1. 1989 ve věku 81 let.

4.4 František Šimáček

František Šimáček se narodil 12. března 1898 v Křinci u Nymburka. Po absolvování obecné školy v Křinci nastoupil na studia do Nymburka, ale v posledním ročníku byl odveden na vojnu.⁷⁴ Mezi roky 1916-1918 sloužil jako záložník u 44. pěšího pluku, s nímž se vydal na Balkánskou frontu. Maturoval v roce 1918 jako vojenský dovolenec na nymburské reálné škole obecné. Během Maďarsko-Československé války se v roce 1919 účastnil bojů na Slovensku. Po návratu do Prahy zahájil studium na Škole vysokých studií pedagogický v Praze. Jako zastupující učitel učil v několika obecných školách na Českobrodsku a Poděbradsku. Roku 1925 se po absolvování způsobilostních zkoušek usadil už jako odborný učitel v Kostelci nad Černými lesy, kde se ještě téhož roku oženil.

V Kostelci se kromě učení věnoval i mnoha dalším aktivitám. Od roku 1928 byl kronikářem města a roku 1932 se stal členem městského zastupitelstva. Napsal Průvodce po Černokostelecku, podrobnou kroniku a několik dalších děl o historii města. Dále pomohl založit místní muzeum, kde se stal archivářem, přeložil několik knih z latiny, němčiny, jednu z dánštiny a známé jsou i jeho překlady japonských poezií.⁷⁵ Jeho nejznámější činností však byla funkce redaktora týdeníku Průboj, kde působil v letech 1929-1939.

⁷² JELÍNEK, Zdeněk. Vzpomínky na okupaci 1. díl: Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945, s. 200.

⁷³ Tamtéž, s. 204.

⁷⁴ KVASNIČKOVÁ, Alena. *Tisk na Černokostelecku v období první republiky se zaměřením na týdeník Průboj*. Praha, 2018. Rigorózní práce, s. 102.

⁷⁵ Tamtéž, s. 106.

Na jaře 1939 se Šimáček zapojil do odbojové činnosti na Černokostelecku pod organizací Obrana národa, kde zastával funkci organizačního důvěrníka. Jeho hlavní činností bylo šíření časopisu V boj, shromažďování zbraní a pohonných hmot pro pozdější povstání. V boj Šimáčkovi pomáhal rozšiřovat jeho syn Vít (narozen 1926), který časopis dovážel do Českého Brodu. Tam jej pravidelně předával svému spolužákovi, synovi kouřimského starosty Borovičky, jenž periodikum dále šířil v Kouřimi. Spolu s Josefem Procházkou a několika dalšími byl v lednu 1941 zatčen a převezen k výslechu na Pankráci. Po odsouzení k 6 letům vězení putoval několika káznicemi v Německu (Bayreuth, Mnichov, Drážďany), nakonec skončil ve Zwickau, kde zůstal až do osvobození.

Do Kostelce se vrátil 19. května 1945 a hned dalšího dne se přihlásil zpět do školní služby. Ještě téhož roku 1. června se stal ředitelem Masarykovy měšťanské školy v Kostelci nad Černými lesy a od 15. července 1945 začal působit jako ministerský osvětový inspektor na Ministerstvu školství a osvěty v Praze. Po odchodu do důchodu až do své smrti 4. února 1970 se nadále věnoval psaní.⁷⁶

⁷⁶ Informace o životě Františka Šimáčka pocházejí ze soukromého archivu Jiřího Bohaty, který je autorem několika článků nejen o Šimáčkově životě, ale i o týdeníku Průboj.

5 Druhý odboj: Obrana národa (1941-1943)

Ačkoliv bylo celé vedení prvního sledu kolínské Obrany národa kompletně zlikvidováno během rozsáhlého zatýkání v únoru 1940, tak Obrana národa z Kolína nezmizela. Ve stejné době zde totiž působila podobná organizace v čele s brigádním generálem Antonínem Pavlíkem. Tato odbojová skupina, která též jako divize Pribina pod vedením plukovníka Josefa Buršíka spadala pod ústřední velitelství Obrany národa, působila v Kolíně již od června 1939. Přestože skupiny působily v Kolíně současně a často spolupracovaly, byly na sobě nezávislé a pracovaly samostatně.⁷⁷

Československá skupina byla obnovena na jaře 1941 v Tismicích u Českého Brodu, kde se sešli učitel Bedřich Krákora a jeho přítel lékař a archeolog Dr. František Dvořák z Červených Peček.⁷⁸ Na popud Dr. Dvořáka založil Krákora na Československu buňku označenou jako „Králikáři“, která byla napojena na kolínské vedení pod velením brigádního generála Antonína Pavlíka. Do čela československé buňky byl postaven štábní kapitán František Záruba z Českého Brodu, který byl do odboje zapojen již dříve Františkem Šimáčkem. Organizačním vedoucím zůstal tismický učitel Krákora, jenž měl za úkol vypracovávat odbojové plány o jejichž provedení se měl postarat Záruba. Ke skupině se připojilo na 30 dalších spolupracovníků z řad bývalých důstojníků Československé armády, tělovýchovných pracovníků a učitelů.

Když došlo k prozrazení kolínské skupiny „Prstýnkáři“ konfidentem Antonínem Neradem, agenti gestapa našli stopu vedoucí do Tismic. Gestapo nějaký čas sledovalo činnost Krákory a když byl kvůli zdravotním potížím převezen do nemocnice, agenti prohledali jeho dům a během domovní prohlídky našli seznam všech Krákorových spolupracovníků. Na

⁷⁷ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*, s. 244.

⁷⁸ MUDr. František Dvořák (28. 11. 1896–10. 6. 1943) byl lékař, regionální archeolog a zakladatel archeologického oddělení v Kolíně. Dr. Dvořák byl také blízkým spolupracovníkem Otakara Moravce, vedoucího kolínských „Prstýnkářů“. Všeobecné národní hnutí (známé též jako Domácí odboj či Prstýnkáři) bylo vojenskou odbojovou skupinou, složenou převážně z řad rotmistrů a legionářů, v čele s rotmistrem Antonínem Svatošem. Organizace vznikla v létě 1939 a pro svůj vojenský charakter často spolupracovala s Obranou národa. Kromě shromažďování zbraní a menších sabotážních akcí bylo hlavní činností skupiny: ukrývání osob hledaných gestapem, převody významných důstojníků a politiků do zahraničí, distribuce ilegálních tiskovin a finanční podpora rodin perzekvovaných spoluobčanů. Kolínská organizace Prstýnkářů vznikla na podzim roku 1939 kolem legionáře Josefa Adriána a korektora kolínské Bayerovy tiskárny Otakara Moravce. Hlavním místem schůzí se stalo kolínské muzeum, kam později kromě zástupců okresních a krajských výborů začali dojíždět i členové pražského ústředí v čele s rotmistrem Svatošem. Celou organizaci rozbil konfident gestapa Antonín Nerad, který jako jeden z nejbližších Svatošových spolupracovníků rozkryl celou organizační strukturu a zjistil totožnost všech osob v odboji zapojených. Členové odboje byli v září 1941 zatčeni a odsouzeni k dlouholetým trestům, v případě vedoucích pracovníků rovnou k trestům smrti. MUDr. František Dvořák, Otakar Moravec a Josef Adrián byli popraveni 10. června 1943.

Československu začala opět vlna zatýkání, během které bylo zatčeno 25 lidí, včetně štábního kapitána Františka Záruby, vrchního komisaře Trinkla, okresního soudce Dr. Zdeňka Felixe a legionáře Jana Forejta. Definitivní zánik československé buňky nastal 3. února 1943.⁷⁹

Vedoucí celé organizace generál Antonín Pavlík byl zatčen 21. května 1943 na kolínském úřadu práce, kam byl vylákán podstrčeným dopisem. Zatčení provedli agenti kolínského gestapa Heinrich Meier a Emil Laufka. Pavlík byl několik dní vyslýchán v Kutné Hoře, ale poté, co nic neprozradil, byl převezen zpět na budovu gestapa v Kolíně, kde strávil několik dní zavěšen k háku na zdi bez jídla a vody. Podle dvou na sobě nezávislých svědectví z té doby se generálu Pavlíkovi během jednoho z mnoha výslechů 13. června 1943 podařilo z uvolněných pout osvobodit a poté, co napadl vyslýchajícího agenta gestapa, byl druhým dozorcem zastřelen.⁸⁰ Jeho čin připomíná pamětní deska umístěná na budově bývalého gestapa.

Z vedoucích osob kolínského odboje byli odsouzeni k trestu smrti Dr. František Dvořák, Otakar Moravec, Josef Adrián a František Chlubna. Všichni výše jmenovaní byli popraveni 10. června 1943 v Dráždanech. Z členů československé buňky, kromě Bedřicha Krákory, který zemřel v nemocnici, válku nepřežili další tři. Štábní kapitán František Záruba z Českého Brodu byl pro zakázanou činnost v odbojové organizaci popraven 29. října 1943 ve Vratislavi, Dr. Zdeněk Felix zemřel 1. března 1945 v koncentračním táboře v Ebrachu a 16. dubna 1945 zde zahynul i Jan Forejt z Poříčan.⁸¹

⁷⁹ JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*, s. 245.

⁸⁰ GRITZER, Jiří. *Svědectví o zavraždění generála Pavlíka Gestapem*. Kolín, 2008.

⁸¹ Pamětní deska František Záruba. *Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa* [online].

6 Nevojenský odboj

6.1 Hasičský odboj

Na Českobrodsku působil od konce roku 1939 i hasičský odboj, jehož členové byli též masově zatýkáni. Na Českobrodsku organizoval toto hnutí okresní velitel hasičů Josef Dědek ze Svojsic spolu se starostou OHJ Josefem Staňkem z Přistoupimi a Emanuelem Hlavatým ze Štíhlic. Činnost této organizace sahala od Českého Brodu přes Kouřim a Cerhenice až do Týnce nad Labem. Po prozrazení činnosti této skupiny zatklo gestapo řadu místních hasičů a uvěznilo je v Terezíně, kde skončil i hasič B. Svoboda z Břežan. Hasiči Stanislav Růžička a Vilinger se zpět domů už nevrátili.

6.2 Josef Batelka

Narodil se 1. června 1910 v Žabonosech. V hasičském hnutí byl od roku 1928 a roku 1939 se zapojil do ilegální hasičské organizace, kde působil až do svého zatčení 27. října 1944.⁸² Byl vězněn v Kolíně a Kutné Hoře, kde byl několikrát vyslýchán. Poté byl převezen do Terezína, kde zůstal až do konce války. Domů se vrátil 29. května 1945.

Josef Batelka byl do hasičského odboje zapojen okresním velitelem Josefem Dědkem, který za Batelkou ke konci roku 1939 přijel do Žabonos, aby ho poprosil o pomoc s vybudováním organizační sítě v okrese. Hlavním úkolem Batelky byla funkce spojky mezi hasičskými jednotami v okrese Kolín a jednotami v okolních okresech. Josef Batelka také pomohl ukrýt zbraně, které obdržel v šesti balíčcích od zemského velitele hasičů Františka Procházky.⁸³ Tyto zbraně byly ukryty ve sklepení plaňanské fary u faráře Karla Koděry. Koncem června 1940 měl Josef Batelka spolu s několika dalšími hasičskými odbojáři provést v určitý čas osvětlení prostoru od státní silnice do Miškovic a Třebovle, kde měl být shozen parašutista nebo zbraně. Akce se však kvůli prozrazení neuskutečnila a na místo se začali sjíždět němečtí vojáci.

⁸² JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci 1. díl: Kolín a Koliňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*, s. 216.

⁸³ František Procházka byl významný funkcionář českého hasičského hnutí, starosta Zemské hasičské jednoty a významný odbojový pracovník. V září 1944 byl zatčen gestapem a poslán do Terezína, kde byl umučen.

V roce 1941 pomohl Batelka obstarat radiosoučástky pro cerhenickou vysílačku Ludmila umístěnou u Jaroslava Lístky. Tato vysílačka patřila patrně do série vysílaček SPARTA I řízených civilní složkou Ústředního vedení odboje domácího.⁸⁴ Součástky sehnal od dalšího z místních hasičů, elektrikáře Josefa Felkla ze Zásbuk, a poté je předal Stanislavu Růžičkovi z Cerhenic.

Během roku 1944 započalo shromažďování materiálu na případné protiněmecké povstání. Kromě zbraní se shromažďovali hlavně obvazy, benzín, olej a další potřebné věci. Téhož roku se konala v Zámecké restauraci schůze všech velitelů okrsků a obvodů v kolínském okresu. Na této schůzi Josef Dědek už jako krajský velitel vyzýval k zesílenému odporu proti okupantům.

Organizace však byla za pomoci udavačů prozrazena a během září a října 1944 byla většina členů organizace zatčena. Josef Dědek a František Procházka byli zatčeni jako první v září 1944 a 27. října byl zatčen i Josef Batelka spolu s několika dalšími.⁸⁵ Josef Batelka byl vězněn nejdříve v Kolíně, poté v Kutné Hoře a Malé pevnosti v Terezíně. Domů se vrátil až 29. května 1945. Po svém propuštění se dále věnoval práci v Českém svazu požární ochrany.

6.3 Národ

Na Československu fungovala i Kvapilova skupina „Národ“, která měla okolo 40 členů. Činnost této skupiny není více známa, avšak podle dostupných materiálů byli lidé z této skupiny bez soudního řízení okamžitě transportováni do Terezína, odkud na konci války dorazily zprávy o umučení J. Bruthanse, J. Kudrny, V. Nováka a J. Pitnera z Českého Brodu.⁸⁶

⁸⁴ Podobná vysílačka byla na počátku okupace i v Kozojedech u Českého Brodu. Viz kapitola 4.

⁸⁵ JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci 1. díl: Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*, s. 217.

⁸⁶ Státní okresní archiv Kolín, archivní fond Český svaz bojovníků za svobodu - okresní výbor Kolín, inv. č. 79 - Archiv HDK – SPB

7 Karel Pavlík

Karel Pavlík se narodil 19. října 1900 v Hradových Střimelicích do učitelské rodiny se 6 dětmi. Vzdělání zahájil na obecné škole ve Vyžlovce, poté navštěvoval měšťanskou školu v Kostelci nad Černými lesy a učitelský ústav v Praze.⁸⁷ Od června 1920 působil jako učitel ve Vyžlovce, dokud 1. října 1921 nenastoupil na vojnu. Vojenská služba ho oslovila natolik, že se téměř ihned po nástupu přihlásil na Vojenskou akademii v Hranicích na Moravě, kterou absolvoval v roce 1923 v hodnosti poručíka. Během studia vynikal ve zdravotě, administrativě, občanské nauce a střelbě, avšak zaostával v němčině, taktice a výcviku.⁸⁸ V roce 1924 se Karel Pavlík oženil s Emilií Stárkovou a z manželství vzešly 2 děti (1925 syn Karel a 1927 dcera Dagmar). Zpočátku sloužil u 1. hraničářského praporu v Děčíně a poté 5 let ve funkci velitele čety u 5. pěšího pluku v Praze. V roce 1932 byl povýšen na kapitána a hodnocen jako důstojník živé a družné povahy, dobrý jezdec koňmo a na kole.⁸⁹

Zlom v Pavlíkově životě přišel o rok později v roce 1933, kdy byl přeložen na severní Moravu. Tímto převelením se Pavlíkovi začalo rozpadat manželství, což se projevilo i na Pavlíkově stavu. Od této doby je jeho kvalifikační listina plná zápisů o kárných řízeních a přestupcích. V roce 1934 byl dokonce velitelem pluku plukovníkem Berkou hodnocen takto: „Pro své neuspořádané rodinné poměry změnil se ve svůj neprospěch, vyhýbá se společnosti starších důstojníků. Je povrchní, lehkovážný a rád klame. Stupeň kvalifikace – nevyhovující.”⁹⁰ Po rozloučení manželství se však Pavlíkův stav zlepšil a během mobilizace v roce 1938, kdy působil jako velitel roty, bylo jeho hodnocení výborné. „K představeným velmi ukázněný, k sobě rovným snášenlivý a kamarádský, k podřízeným přísný, spravedlivý a dovede si zjednat autoritu. Za mobilizace se osvědčil.”⁹¹

V březnu 1939 sloužil jako kapitán v Místku, kde velel 12. kulometné rotě 3. praporu 8. pěšího pluku-Slezského. Ačkoliv Karel Pavlík Místek nenáviděl, tak právě díky němu se stal z průměrného vojáka hrdinou. Tento prapor byl kvůli obsazení pohraničí a přeplněné stávající kasárně ubytován v prostorách Czajánkovy továrny.⁹² Dne 14. března po 18. hodině přijelo do prostor továrny několik německých osobních a nákladních automobilů. V této době však o

⁸⁷ BOHATA, Jiří. Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války, s. 86.

⁸⁸ SKÝPALA, Marek. Plukovník in memoriam Karel PAVLÍK. Army.cz: vojenské rozhledy [online].

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Karel Pavlík. Encyklopedie.praha2.cz [online].

obsazení zbytku českého území nikdo nic nevěděl.⁹³ Celý incident začal u brány, kde jeden z Němců okolo půl 7. večer vystoupil z auta a šel směrem ke strážní věži. Český strážný údajně německého vojáka vyzval k zastavení, a když se stále nezastavoval, vystřelil strážný do vzduchu.⁹⁴ Tento akt si vojáci Wehrmachtu vyložili jako útok a začali s palbou. Kapitán Pavlík byl o celé situaci okamžitě informován a vyhlásil bojovou pohotovost. Poté, co vypnul proud a zorganizoval obranu, sám měl zaujmout místo u kulometu na střeše jedné z budov. Po 40 minutách boje přišel z kanceláře velitele praporu rozkaz k zastavení palby a Čeští vojáci byli nuceni se vzdát. Na straně obránců si přestřelka vyžádala pouze 2 zraněné, avšak na straně Němců byly ztráty daleko výraznější. Údaje o počtu mrtvých na německé straně se uvádějí v rozmezí 12-21 padlých, ve většině se ale shodují na 18 mrtvých. Největší ztráty na straně útočníků měla, podle výpovědí pamětníků, způsobit právě střelba z kulometu obsluhovaném kapitánem Pavlíkem. O celém incidentu se tehdy nesmělo mluvit, a aby se na celou záležitost rychle zapomnělo, Němci nikoho z českých obránců nepotrestali.⁹⁵

Kapitán Karel Pavlík se s okupací nikdy nesmířil a ihned po rozpuštění československé armády se zapojil do ilegálního odboje. Na Ostravsku působil v ilegální organizaci Za vlast, která zajišťovala československým vojákům, a hlavně letcům, přechod přes polskou hranici. Během jednoho přechodu 8. června 1940 kapitán Pavlík pomohl přejít do Polska 4 letcům, kteří později bojovali během Bitvy o Británii.⁹⁶ Jednalo se o pilota 312. československé stíhací peruti R.A.F. Josefa Dudu, plukovníka letectva in memoriam Stanislava Fejfara a pilota 311. bombardovací československé peruti R.A.F. Josefa Hudce. Posledním členem tohoto přechodu byl novopacký letec Otakar Hrubý.

Poté se přestěhoval zpět do Prahy, kde zahájil spolupráci se štábním kapitánem Václavem Morávkem a organizací Obrana národa. Na podzim 1941 se připojil k sokolské odbojové organizaci Jindra pod vedením Ladislava Vaňka a začal spolupracovat s její radikální frakcí Říjen, která byla sdružena kolem Jana Zelenky-Hájského. Tato úderná frakce měla v programu sabotáže, diverzní akce a také úzce spolupracovala s parašutisty z operace Anthropoid. V rámci této skupiny navázal Pavlík spojení s parašutisty Adolfem Opálkou a Josefem Valčíkem.⁹⁷

⁹³ Rozhovory Adolfa Hitlera a Emila Háchy o dalším postupu se uskutečnily během noci následujícího dne a příkaz k obsazení zbytku Druhé republiky spolu se zákazem kladení odporu přišel až 15. března ráno. Němci se však z obavy, aby Ostravsko nepadlo do rukou Polsku, rozhodli toto území obsadit již o den dříve.

⁹⁴ ČERNÁ, Aneta. Odmítl se podvolit nacistické okupaci. Kapitán Pavlík bránil se zbraněmi kasárna, i když se jinde vzdávali. Ct24.ceskatelevize.cz [online].

⁹⁵ Karel Pavlík. Encyklopedie.praha2.cz [online].

⁹⁶ BOHATA, Jiří. Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války, s. 87.

⁹⁷ Karel Pavlík. Encyklopedie.praha2.cz [online].

Během února a března 1942 měl Pavlík též údajně přijít do styku i s budoucími národními hrdiny Janem Kubišem a Josefem Gabčíkem.⁹⁸

Po atentátu na Reinharda Heydricha 27. května 1942 se Karel Pavlík, stejně jako mnoho dalších odbojářů, musel skrývat a často měnil místa svého pobytu. Po zatčení Ladislava Vaňka, který během tvrdých výslechů prozradil celou organizační strukturu odboje, byl Pavlík vylákán 4. září 1942 na schůzku na zastávce v Zahradním městě. V Záběhlicích však místo Vaňka na Pavlíka čekali agenti gestapa, kteří se jej pokusili zatknout. Kapitánu Pavlíkovi se jim podařilo vyvléknout a dal se na útěk. Po chvíli byl doběhnout policejním psem, kterého stihl zastřelit zbraní, jež měl v aktovce.⁹⁹ Následně byl ale znovu dostižen příslušníky gestapa a po krátkém zápasu byl zatčen.

Během brutálních výslechů a mučení v Petschkově paláci se pokusil o sebevraždu. Učinil tak za pomoci nabroušené lžice, kterou se snažil podřezat si žíly na zápěstí, avšak nebyl úspěšný. Byl odsouzen k smrti a na podzim roku 1942 byl převezen do Malé pevnosti v Terezíně. Odtud byl v polovině ledna 1943 spolu s 31 spoluvězni převezen do koncentračního tábora v Mauthausenu. Po týdnu věznění, 26. ledna 1943, bylo těchto 31 klíčových osob heydrichiády za přítomnosti říšského vůdce SS a šéfa gestapa Heinricha Himmlera popraveno.^{100 101} Kapitán Karel Pavlík byl popraven střelou do týlu v 16 hodin a 31 minut.¹⁰²

Po válce byl Karel Pavlík povýšen na majora a vyznamenán in memoriam Československým válečným křížem. Po roce 1990 byl povýšen na plukovníka a později obdržel záslužný kříž ministra obrany České republiky. Při udělování státních vyznamenání 28. 10. 1999 mu prezident České republiky Václav Havel udělil in memoriam Medaili za hrdinství. U příležitosti 80. výročí obrany Czajánkových kasáren a počátku nacistické okupace byla Karlu Pavlíkovi dne 14. března 2019 odhalena pamětní deska na domě ve Vinohradech v ulici Na Folimance čp. 2153/19, kde během svého pobytu v Praze pobýval.¹⁰³ Symbolicky byl pohřben 20. října 2019 v rodinné hrobce v Kostelci nad Černými lesy.¹⁰⁴

⁹⁸ BOHATA, Jiří. Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války, s. 88.

⁹⁹ ČERNÁ, Aneta. Odmítl se podvolit nacistické okupaci. Kapitán Pavlík bránil se zbraněmi kasárna, i když se jinde vzdávali. Ct24.ceskatelevize.cz [online].

¹⁰⁰ Jednalo se o 16 mužů a 15 žen, kteří byli buď příbuzní parašutistů z Velké Británie, nebo jim pomáhali. Muži byli zastřeleni a ženy zemřely v plynových komorách. Podobná poprava se konala již 24. října 1942, kdy bylo stejným způsobem zavražděno 262 osob.

¹⁰¹ Před 78 lety zavraždili nacisti 31 českých vlastenců, ženy skončily v plynové komoře. Ct24.ceskatelevize.cz [online].

¹⁰² ČERNÁ, Aneta. Odmítl se podvolit nacistické okupaci. Ct24.ceskatelevize.cz [online].

¹⁰³ Karel Pavlík. Encyklopedie.praha2.cz [online].

¹⁰⁴ BOHATA, Jiří. Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války, s. 88.

8 Konec války na Českobrodsku

Poté, co byla 4. května 1945 četnictvu nahlášena vozidla s československými prapory u Úval a také na Kutnohorské silnici mezi Říčany a Kostelcem nad Černými lesy, přišel za okresním hejtmánem Josefem Potůčkem nadporučík Báz z kriminální policie. Ten pod vyhrůžkou použití zbraní vyzval hejtmana, aby zastavil protiněmeckou náladu v okrese.¹⁰⁵ Hejtmán Potůček se rozhodl jednat a na večer svolal schůzi, kam pozval velitele německé posádky v Českém Brodě rakouského kapitána Mantela, velitele policie Báže, velitele četnické pátrací stanice v Kutné Hoře majora Martilíka a několik členů místního odboje, jejichž jména znal. Za domácí odboj se ke schůzce dostavili: organizátor prvního sledu Obrany národa na Českobrodsku Rudolf Petráň, za komunistický odboj Jaroslav Boháček, dále odborný učitel Josef Kovář, František Smrčka a profesor Jaromíra Klenka.¹⁰⁶

Obsahem jednání, které se protáhlo pozdě do noci, bylo umožnit německému vojsku o síle přibližně 1000 mužů, jež zde pobývali, nerušený odchod na západ. Mantel chtěl udržet průjezdné všechny spoje na Prahu, ale Báz viděl v tomto jednání slabost vojáků a příležitost, jak se zmocnit všech vůdčích členů odboje.¹⁰⁷ V nepřítomnosti Báže navrhl kpt. Mantel, aby se s Bázem jako s četníkem nejednalo. Dohodnuto bylo i stažení německých vojenských patrol, které nahradilo 60 místních příslušníků pořádkového výboru. Mantel také souhlasil s tím, aby byly dány do vazby osoby podezřelé z donášení a udávání, jejichž bezpečnost nemohla být zaručena. Také se jednalo o liblickém vysílači, který ale nepodléhal vojenským orgánům, nýbrž přímo orgánům německé zpravodajské služby generála Reimanna. Mantel přislíbil, že v této záležitosti bude ještě jednat a že vysílač bude nepoškozený předán do rukou národního výboru.

Následujícího dne dopoledne došlo k předání úřadu, vyvěšení státních vlajek, přemalování dvojjazyčných nápisů, oslavám a zpívání hymny. Zdálo se, že převrat se podařil bez krveprolití, ale celou situaci značně zkomplikovalo pražské povstání, které vypuklo téhož dne v odpoledních hodinách. Jelikož se Němcům zkomplikoval odsun na západ, byla dohoda z předchozího dne prohlášena za neplatnou. Do popředí se dostal Mantelův nadřízený plukovník von Reissig, který se svou posádkou sídlil v Liblicích a podléhal přímo generálu

¹⁰⁵ PETRÁŇ, Rudolf. Podlipanský odboj 1939-1945: zpráva o činnosti okresního národního výboru v Českém Brodě v době předrevoluční a revoluční. Český Brod: Okresní národní výbor, 1945, s. 10.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 10.

¹⁰⁷ MRVÍK, Vladimír Jakub. Konec války v Českém Brodě. 2007.

Reimannovi. Reissig nařídil obnovu dvojjazyčných textů, které byly dopoledne zničeny, a také opět zavedl německé hlídky ve městě.¹⁰⁸

8.1 Liblický vysílač

Brzy ráno 6. května začali Němci z liblického vysílače vysílat klamné zprávy zaměřené proti českému povstání. Na tyto lživé zprávy však zareagovali zaměstnanci elektrárny v Kolíně, kteří začali sabotovat přívod elektrického proudu a vysílač tak byl každou chvíli mimo provoz. Německý civilní vedoucí rozhlasu Lossman byl nahrazen liblickým velitelem německé posádky von Reissigem, který nechal vysílač vojensky střežit 40 muži. Po vyřazení vysokonapěťového přívodu od Kostelce nad Černými lesy 7. května a vypnutí přívodu od nymburské elektrárny téhož dne v noci zůstal vysílač zcela bez elektřiny. Dalšího dne ráno Němce na vysílači nahradili čeští zaměstnanci, kteří zde vyvěsili českou vlajku a německá posádka z Liblic začala s odsunem.¹⁰⁹

8.2 Přestřelka v Klečkách

Odpoledne 8. května došlo na státní silnici v tzv. Malých Klečkách pod vysílačem směrem na Prahu ke krvavé přestřelce, při které zahynulo 18 českých lidí (z toho 17 z Českého Brodu nebo přilehlých vesnic).¹¹⁰ Několik desítek převážně mladých lidí zde odzbrojovalo přechající německé vojáky, kteří se po kapitulaci Německa snažili dostat do amerického zajetí. V několika případech němečtí vojáci zbraně odevzdali a bez větších problémů mohli pokračovali dál. Podle dostupných pramenů však místní občané v euforii z konce války Němce slovně a fyzicky napadali.¹¹¹

Během jednoho z útoků na přibližně 8 nákladních aut došlo k potyčce, která si vyžádala 13 životů zdejších občanů. Dalších 60 lidí bylo zatčeno na polích a před bodáky vedeno do města. Po cestě byli další 4 lidé zastřeleni při pokusu o útek. Osmnáctým zavražděným byl 31letý Jiří Hošek z Pardubic.¹¹²¹¹³ Chvíli na to však překvapivě městem projelo několik pancéřových aut

¹⁰⁸ Pamětní kniha města Českého Brodu, díl III. Léta 1939-1948, s. 85-88.

¹⁰⁹ MRVÍK, Vladimír Jakub. Konec války v Českém Brodě. 2007.

¹¹⁰ Pohřeb 17 padlých v boji u vysílaček 1945. <https://www.pristoupim.cz/> [online].

¹¹¹ MRVÍK, Vladimír Jakub. Konec války v Českém Brodě.

¹¹² Dvořák M.: Český Brod, stručné dějiny a umělecké památky.

¹¹³ PAMÁTNÍK PADLÝM VE 2. SVĚTOVÉ VÁLCE. <https://www.cestyapamatky.cz/>: Kolínsko [online].

s americkými parlamentáři, kteří ve Velichovce jednali s maršálem Ferdinandem Schörnerem a všichni zatčení byli na náměstí propuštěni.

8.3 Německá kapitulace v Českém Brodě

Večer 8. května se v budově českobrodského gymnázia konala schůze generála Richarda Reimanna, velitele kombinované divize SS o síle 80 000 mužů, a tříčlenné delegace československých parlamentářů.¹¹⁴ Delegace byla ve složení Dr. Josef Smolín za Českou národní radu, plukovník Generálního štábu František Heřman za Vojenské velitelství Velké Prahy Bartoš a pplk. Generálního štábu Jaroslav Kadainka za Zemské velitelství pro Čechy „Alex.“ Jednání se účastnil i vedoucí povstaleckého velitelství Alex generál František Slunečko.

Jednání započalo v 21:05 předáním znění kapitulace všech německých vojsk v Čechách a na Moravě generála Wehrmachtu Toussainta s jeho vlastnoručním dopisem. Dopis měl, spolu se dvěma zajatými důstojníky, sloužit k nátlaku na generála Reimanna. V průběhu jednání projevoval generál Reimann značnou nepoddajnost a nechuť – nemínil se totiž stále smířit s koncem války. Nejprve se vymlouval, že neví o Toussaintově kapitulaci a musí vyčkat pokynů nadřízeného gen. Schörnera. Poté, co Reimann po dotazu plukovníka Heřmana, zda je Toussaintův podpis pravý, uznal, že ano, musel přijmout i pravost kapitulárního spisu a podmínek v něm obsažených.¹¹⁵

První a hlavní podmínkou kapitulace bylo okamžité zastavení palby především v Praze, kde bojovali Reimannovi podřízení. Druhou podmínkou bylo odevzdání všech lehkých i těžkých zbraní do rukou Revolučním národním výborům, Němci si směli ponechat jen zbraně malé ráže ke své osobní ochraně. Třetí podmínkou byl zákaz projíždění Prahou, což generál Reimann slíbil, ale později porušil. Teprve ve 23:55 bylo dosaženo dohody a o 20 minut později, 9. května v 0:15, byla podepsána kapitulace.¹¹⁶ V 0:20 česká delegace opustila město a krátce po nich vyrazila na západ i německá armáda. O pár hodin později v dopoledních hodinách dorazily do Českého Brodu první tanky Rudé armády vedené gen. poručíkem A. G. Kravčenkem.¹¹⁷

¹¹⁴ MRVÍK, Vladimír Jakub. Konec války v Českém Brodě.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ MRVÍK, Vladimír Jakub. Konec války v Českém Brodě.

¹¹⁷ Pamětní kniha města Českého Brodu, díl III. Léta 1939-1948, s. 95

8.4 Poslední dny války v Kostelci nad Černými lesy

Jak už bylo zmíněno na začátku práce, tak v Kostelci nad Černými lesy měli silné jádro komunisté, kteří byli aktivní hlavně za prvních dnů německé okupace. Ačkoliv byli ve velkém zatýkáni, tak právě v jejich režii došlo k převratu a převzetí města zpět do rukou místních lidí. S blížícím se koncem války mohly započít konečné přípravy na osvobození města, které trvaly de facto od počátků okupace, a místní komunisté po dlouhém útlumu začali být opět aktivní. Do čela se postavil Jaroslav Tůma, který během druhé poloviny dubna svolal ve svém krámě schůzi, na které všem zúčastněným předal informace, jež obdržel od člena Ústředního výboru KSČ Josefa Knapa.¹¹⁸ Na schůzi bylo mimo jiné usneseno získat ku spolupráci ředitele kostelecké měšťanské školy Františka Ježka. Poté, co Jaroslav Tůma získal ředitele Ježka na svou stranu, zahájil výstavbu místního a okresního národního výboru na Černokostelecku. MNV v Kostelci byl ustanoven ráno 5. května s předsedou Jiřím Cornem a starostou Ferdinandem Zárubou.¹¹⁹ Téhož dne MNV a ONV v Kostelci nad Černými lesy konaly poradu, jak dále postupovat, aby nedošlo ke konfliktu s místní německou posádkou o síle 300–350 mužů, která zde sídlila od začátku února 1945. Ještě během 5. května tamní německá posádka vydala zákaz vyvěšování státních vlajek, zákaz sdružování více jak pěti lidí a zákaz nočního vycházení.¹²⁰ Jelikož nebylo možno beze zbraní svést úspěšný boj s dobře vyzbrojeným protivníkem, bylo na schůzi dohodnuto, aby byl prozatím zachován klid.

Po vypuknutí pražského povstání se okamžitě rozjely spojky na kolech a motocyklech do všech ustanovených MNV a nařídily výstavbu záseků, barikád a všelijakých překážek k zadržení německé armády směřující ku Praze. Během stavby zátarasu zahynul i první z celkem pěti padlých občanů na Kostelecku, kteří zemřeli během posledních dnů války. Šestnáctiletý Jaroslav Koutek ze Štíhlic byl postřelen 6. května 1945 okolo deváté hodiny večer, když na státní silnici mezi Kozojedy a Vyžlovkou u odbočky na Štíhlice kácel strom pro stavbu zátarasu.¹²¹ Zemřel následujícího dne v Českobrodské nemocnici. Na místě jeho zranění mu byl 4. listopadu 1945 odhalen pomník.¹²²

¹¹⁸ PETRÁŇ, Rudolf. *Podlipanský odboj 1939-1945*, s. 18.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 19.

¹²⁰ BOHATA, Jiří. *Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války*, s. 118.

¹²¹ Tamtéž, s. 112-113.

¹²² Z důvodu přeložky státní silnice byl pomník 11. prosince 1986 rozebrán a uložen ve skladišti. Od roku 1992 stojí Koutkův pomník na návsi v Kozojedech.

Jednání s velitelem německé posádky v Kostelci nad Černými lesy Weineckem o odchodu okupačních vojsk z města proběhlo 7. května na náměstí Smiřických. Ačkoliv německý velitel kapitulaci odmítl, následující den v ranních hodinách i se svou jednotkou město opustil. Po odchodu německé posádky byly po celém městě vybudovány barikády a kostelečtí občané se ozbrojili vším, co měli po ruce. Během odzbrojování německých oddílů padl kostelecký obchodník Rudolf Urban. Ten byl 8. května 1945 kolem desáté hodiny dopolední při stavění německých kolon na Pražské ulici v Kostelci zasažen zbraní do hlavy a na místě zemřel. Na domě čp. 432, před kterým byl zastřelen, mu byla 28. října 1945 odhalena pamětní deska. Ve stejnou chvíli byl postřelen i Jan Černý, který byl později ošetřen na radnici, kde se nacházelo stanoviště Červeného kříže. Ještě téhož dne okolo jedenácté hodiny večer došlo v úseku Peklov u silnice na Krupou k ozbrojené potyčce, při které zahynul zemědělec Václav Svoboda z Krupé a poručík Karel Chytráček byl postřelen. Na německé straně si konflikt vyžádal 2 mrtvé a údajně až 17 zraněných.¹²³ Na místě této události stojí od roku 1946 pomník.¹²⁴

Jako čtvrtá a pátá oběť kosteleckých květnových dnů jsou uváděni Jaroslav Budský z Vyžlovky a Fridolín Helebrant z Babic.¹²⁵ První jmenovaný, Jaroslav Budský, byl zatčen německou hlídkou 6. května 1945 u rybníka na Vyžlovce kvůli držení zbraně. Poté byl odvezen do kostelecké školy, kde byla tamní posádka ubytována. Téhož dne odpoledne byl zajat i mnichovický partyzán Fridolín Helebrant, který byl v Louňovičkách postřelen do nohy. Též byl odvezen do měšťanské školy v Kostelci, kde byl ošetřen MUDr. Havlíčkem. Oba byli i spolu s několika dalšími zadrženými občany z Kostelce a okolí uvězněni ve sklepě u jídelny. Předtím než německá posádka 8. května ráno město opustila, většinu zadržených propustila. Výjimku tvořili právě Jaroslav Budský a Fridolín Helebrant, kteří odjeli i s německou jednotkou směrem na Český Brod a poté neznámo kam. Jejich další osud se dodnes nepodařilo objasnit, ale pravděpodobně byli někde po cestě zastřeleni. Jaroslavu Budskému byla po válce na domě čp. 99 v místě zatčení odhalena pamětní deska a Fridolín Helebrant je uveden na pomníku padlých v Babicích.¹²⁶

K poslednímu ozbrojenému střetnutí došlo 10. května těsně po půlnoci v okolí kosteleckého plicního senatoria v tzv. Háji. Z Kostelce zde byli postřeleni Jan Moravec a Oldřich Žádný. Na německé straně zemřel během tohoto střetu německý lékař. O pár desítek metrů dál u rybníka

¹²³ BOHATA, Jiří. Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války, s. 116.

¹²⁴ Pomník Václav Svoboda. Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa [online].

¹²⁵ BOHATA, Jiří. Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války, s. 114-115.

¹²⁶ Pamětní deska - Jaroslav Budský. Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa [online].

Smíchova padli 3 němečtí vojáci a další 3 byli zraněni kulometem, který obsluhoval ruský legionář Růžička.¹²⁷

Ze soudního okresu Kostelec nad Černými lesy během května 1945 zahynulo celkem 5 lidí a několik dalších bylo zraněno. Na druhé straně si poslední dny války na Černokostecku a v blízkém okolí vyžádaly celkem 18 obětí. Kromě padlých vojáků se jednalo i o civilisty, z nichž mezi oběťmi byly i 3 ženy. Všichni němečtí padlí byli pohřbeni na kosteleckém hřbitově.

8.5 Revoluční dny v Úvalech

První květnové dny v Úvalech probíhaly podobně jako v Kostelci nad Černými lesy, ale postupně se daleko více vyostřily. Již během pátku 4. května 1945 docházelo k odstraňování německých nápisů a symbolů, a také k vyvěšování československých státních vlajek. To vše i přesto, že v budově tamní školy stále sídlila početná německá posádka. V odpoledních hodinách došlo k ustavení revolučního národního výboru, do jehož čele byl zvolen ředitel úvalské školy Josef Rýdl a jeho zástupcem se stal Ing. Ladislav Dráb.¹²⁸

Následujícího dne ráno došlo k vyvěšení československé státní vlajky i na budově obecního úřadu, kde se od časných hodin pracovalo. Z budovy obecního úřadu hrála státní hymna a na náměstí se začali shromažďovat úvalští občané, kteří se dali do zpěvu.¹²⁹ Zástupci revolučního národního výboru v čele s předsedou Josefem Rýdlem, Ing. Ladislavem Drábem a Ferdinandem Birkem též zahájili vyjednávání s velitelem místní německé posádky poručíkem Siedlerem.¹³⁰ Ten kapitulaci odmítl, a ačkoliv se mnoha německým vojákům nelíbilo vyvěšování vlajek a shromažďování lidí, velitel tamní posádky proti hraní československé hymny a výzdobě města národními prapory nic nenamítal. Pouze nechal po městě pochodovat ozbrojené pohotovostní hlídky. Místní národní výbor dále během dopoledne zajistil členy pěti tamních německých rodin, kolaboranty a udavače, jejichž bezpečnost nemohla být zaručena. Tito lidé byli několik hodin drženi v budově obecního úřadu, dokud nebyli na žádost ONV předáni německé posádce. Několik místních revolucionářů dále obsadilo všechny úvalské průmyslové podniky.¹³¹

¹²⁷ BOHATA, Jiří. Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války, s. 116.

¹²⁸ BEDRNA, Jiří. *Dny, jež otřásly nitrem člověka*. Úvaly: Svaz protifašistických bojovníků, 1945, s. 3.

¹²⁹ POKORNÝ, Vítězslav. Život Úval: Historie. *Úvaly.cz* [online].

¹³⁰ PETRÁŇ, Rudolf. *Podlipanský odboj 1939-1945*, s. 21.

¹³¹ Například továrnu Elektronspol, Petrolea, Holan, cukrovar spolu se skladem Kriegsmarine a další.

Po poledni byl na nádraží odstaven sanitární vlak s třemi vagóny ozbrojených, ale raněných vojáků.¹³² Tito vojáci, hlavně tedy strážní vojíni, byli během chvíle úvalskými občany odzbrojeni a tamním revolucionářům se díky této akci podařilo značně rozmnožit své zbraně, kterých do této chvíle měli pouze pár. Místní německá posádka byla o celé akci zpravena a vydala se občany s odcizenými zbraněmi pronásledovat. V odpoledních hodinách se dále traťmistru Rudolfu Čermákovi spolu s několika dobrovolníky podařilo rozpojit kolej mezi Úvaly a Klánovicemi. Druhá skupina občanů zas rozpojila kolej pod Stříbrňákem.¹³³

Krátce na to v odpoledních hodinách vtrhlo několik německých vojáků na obecní úřad, pod hrozbou použití zbraní místnost národního výboru vyklidili a MNV byl poté rozpuštěn.¹³⁴ Němci dále nařídili odstranění vlajek, obnovení dvojjazyčných nápisů, likvidaci povstání a opět se ujali vedení města. Vzhledem k dramatickým událostem odstoupil předseda revolučního národního výboru Josef Rýdl a vedení se ujal Josef Martinovský. Ten se k večeru tohoto bouřlivého dne pokusil spolu s Františkem Pilátem znovu vyjednávat s německým velitelem Siedlerem. Ačkoliv jednání dopadlo neúspěšně a poručík Siedler podmínky kapitulace nepřijal, německé jednotky krátce před půlnocí město opustily a přesunuly se do Českého Brodu. Předseda MNV Josef Martinovský ještě téže noci vyhlásil mobilizaci všech aktivních i záložních důstojníků a poddůstojníků do 35 let. Úvaly byly rozděleny na 4 úseky s ustanovenými veliteli pro každou část.¹³⁵ Rozpojené koleje byly pojištěny ještě několika převrácenými vagony na železničním přejezdu a pro případ nejvyšší nouze došlo i k podminování mostu na Stříbrňáku. Tímto byla železniční doprava z Úval na Prahu zcela přerušena. Dále došlo k budování zátarasů na silnicích a tvorbě barikád, na jejichž stavbě se pracovalo až do ranních hodin.

Ačkoliv byla neděle 6. května 1945 deštivá, úvalští obránci čekali již od rána na pozicích.¹³⁶ Hlavní útok se očekával ve východním úseku směrem od Českého Brodu. Dopoledne bylo klidné, došlo pouze k bezproblémovému odzbrojení několika mladých německých vojáků, kteří tudy utíkali. Situaci obránců značně napomohlo zahájení spolupráce se sousedním Újezdem nad Lesy, z kterého byla dovezena hrstka dalších zbraní. Újezdským povstalcům se totiž podařilo již předchozího dne odzbrojit tamní německou posádku, díky čemuž získali 70 pušek,

¹³² BEDRNA, Jiří. *Dny, jež otřásly nitrem člověka*, s. 5.

¹³³ V roce 1945 nebyla státní silnice takovou, jakou ji známe dnes, ale vedla kolem dnešní betonárky přes již neexistující most Stříbrňák k místnímu hřbitovu a odtud dnešní ulicí 5. května dále do města. Tento most sehrál během května 1945 důležitou roli. Viz příloha č. 12.

¹³⁴ BEDRNA, Jiří. *Dny, jež otřásly nitrem člověka*, s. 6.

¹³⁵ Tamtéž, s. 6.

¹³⁶ PETRÁŇ, Rudolf. *Podlipanský odboj 1939-1945*, s. 23.

2 kulometry, 2 minometry, Panzerfausty a několik granátů.¹³⁷ Ve prospěch úvalských revolucionářů hrál i fakt, že oni svého nepřítele znali, měli přehled o počtu nepřátelských vojáků, jejich výzbroji a také měli přesné informace o pohybu německých jednotek. Tyto informace obstarávali zaměstnanci železniční stanice v Úvalech a v Českém Brodě a také syn strážného tratě Václav Havlíček z domku u Nové Vsi, odkud měl přímý výhled na státní silnici mezi Českým Brodem a Úvaly. Za svou špionážní činnost Václav Havlíček později zaplatil životem. Na druhé straně Němci sice oplývali početní a technickou převahu, ale o svém protivníkovi nevěděli téměř nic. Neměli tušení o velikosti celého povstání a ani o jeho výzbroji.

Během poledne se nad městem objevila dvě průzkumná letadla a po státní silnici se od Českého Brodu k Úvalům přiblížil výzvědný vůz, který se po chvíli zase vzdálil.¹³⁸ K prvnímu střetu došlo mezi 13. a 14. hodinou odpolední, kdy k městu přijely 2 tanky a obrněný vůz. Tanky byly zastaveny zátarasy u Stříbrňáku a po krátké přestřelce odjely zpět do Českého Brodu. Během této šarvátky byl postřelen jeden z obránců Josef Strnad. Na druhé straně Úval v lese Vidrholec byl zraněn další úvalský občan V. Kučera. První německý útok měl povstalce oťukat a ten hlavní přišel o hodinu později. Krátce po 15. hodině odpolední přijel k Úvalům již početnější oddíl, který čítal i několik tanků a obrněných vozů. Obránci byli o celé situaci zpraveni výše zmíněným Václavem Havlíčkem z Nové Vsi. Během krátké porady bylo rozhodnuto provést ústupový boj přes Úvaly a poté se spojit s lépe vyzbrojenými újezdskými odbojáři.¹³⁹

Německá pěchota zahájila po útoku tanků obchvatný manévr, jehož cílem bylo napadnout město ze severu i jihu.¹⁴⁰ Úvalská obrana se po nepřátelském útoku okamžitě zhroutila. U hřbitova na Stříbrňáku zahynuli Jaroslav Kvíz, Václav Havlíček, Milan Dufek a Augustin Hanek byl těžce raněn. Obránci prolomené barikády se stáhli do lesa Vidrholec, kde se spolu s újezdskými občany účastnili lokálních přestřelek až do večerních hodin. Poté, co se Němci zmocnili města a zajali několik lidí, vyhlásili stanné právo. Zajetí občané byli nuceni odklízet vytvořené překážky a poté byli drženi v hostinci u Sechtrů. Pro neuposlechnutí výzvy byl v Alešově ulici zastřelen úvalský krejčí František Šlajer.¹⁴¹ Všichni rukojmí internovaní v hostinci u Sechtrů byli díky Ferdinandu Birkemu večer propuštěni. Ten perfektně ovládal němčinu a přesvědčil německé vojáky, že barikády postavili jemu neznámí partyzáni a nikdo

¹³⁷ Kolektiv autorů. *2. Světová válka: Osudy občanů z Újezda nad Lesy a okolí ve 2. světové válce.*

¹³⁸ BEDRNA, Jiří. *Dny, jež otrásl nitrem člověka*, s. 8.

¹³⁹ PETRÁŇ, Rudolf. *Podlipanský odboj 1939-1945*, s. 24.

¹⁴⁰ Viz příloha č. 12.

¹⁴¹ KAPKOVÁ, Věra. Život Úval: Vzpomínka na Františka Šlajera. *Úvaly.cz* [online].

ze zadržených nebude působit problémy. Ještě téhož večera byl zatčen Adolf Martínek, který se po bojích na Stříbrňáku uchýlil spolu s několika dalšími občany ke Škvorci.¹⁴² Když se navečer vrátil domů, byl pravděpodobně někým udán a poté německými vojáky odveden. Ačkoliv Úvaly i Klánovice již během odpoledne kapitulovaly, partyzánský boj v lese u Újezda přetrvával až do ranních hodin následujícího dne.¹⁴³

V neděli 7. května došlo k posílení úvalské posádky na přibližně 600 mužů pod vedením poručíka Meinela. Dále bylo pátráno po předsedovi revolučního národního výboru Josefu Martinovském a dalších partyzánech.¹⁴⁴ Také došlo k zatčení prvního předsedy MNV Josefa Rýdla a Ing. Ladislava Drába. Ti byli spolu s dříve zatčeným Martínkem tvrdě vyslýcháni, ale krátce na to propuštěni.¹⁴⁵ Adolf Martínek však propuštěn nebyl a před půlnocí k němu přibyli další tři úvalští občané, kteří byli zatčeni v budově obecního úřadu. Jednalo se o Bohumila Jandourka, Jaroslava Michálka a Karla Marčína, jež zde vykonávali zdravotní službu na ošetrovně Červeného kříže.¹⁴⁶ Ti byli obviněni z partyzánství a protiněmeckých aktivit.

V pondělí ráno poručík Meinel vyzval místní občany, aby odevzdali veškeré zbraně, jinak budou rukojmí zastřeleni. Kolem poledne byla vyhlášena německá kapitulace a již třetí předseda MNV Ing. Ladislav Dráb spolu s Ferdinandem Birkem vyrazili na jednání s německým poručíkem Meinelem. Jednalo se o rukojmích a o složení zbraní. Na dotaz, kde jsou rukojmí, německý poručík odvětil, že byli propuštěni už během dopoledne a ohledně složení zbraní čekal na rozkaz svého nadřízeného. Meinel po souhlasu svého velitele z Českého Brodu odevzdal zbraně do rukou štábního kapitána Kučery ze Škvorce a okolo páté hodiny odpolední i se svou posádkou Úvaly opustil.

Po odjezdu okupačních jednotek zahájil revoluční národní výbor pátrací akci po čtyřech zatčených. Pátrání probíhalo v celém městě a okolí, i pomocí rozhlasu, ale přesto pohřešované nikdo neviděl. Teprve ráno 9. května byla u Hájozny v lese Vidrholci nalezena těla Jandourka, Michálka a Marčína. Podle výpovědi Adolfa Martínka, který jako jediný z pohřešovaných

¹⁴² POKORNÝ, Vítězslav. Život Úval: Historie. *Úvaly.cz* [online].

¹⁴³ Lokální přestřelky tamních partyzánů působících v klánovickém lese s ustupující německou armádou však přetrvávaly až do 9. května 1945. Ve Vidrholci našli smrt i další dva úvalští občané, Miloslav Kopáček a Josef Hochman. Jiří Vaniček, který byl postřelen 9. května, zemřel krátce po převozu do českobrodské nemocnice.

¹⁴⁴ Němečtí vojáci měli k dispozici jmenný seznam vytvořený někým z místních udavačů. Autorem seznamu mohl být patrně jistý J. Havránek, jehož jméno je zmiňováno v úvalské kronice z roku 1945 během zatýkání zrádců a konfidentů revolučním národním výbor z 5. května 1945. Havránek ve svých pamětech obviňuje i tehdejší předseda výboru Josef Martinovský. Tomuto všemu nasvědčuje i fakt, že Havránek opustil Úvaly spolu s německou posádkou odpoledne 8. května 1945.

¹⁴⁵ BEDRNA, Jiří. *Dny, jež otřásly nitrem člověka*, s. 10.

¹⁴⁶ Místo posledního zvěrstva 2. světové války v Úvalech: Poslední mrtví. *Úvalsko.cz* [online].

prežil, byli všichni čtyři ráno 8. května naloženi do nákladního auta a odvezeni do lesa.¹⁴⁷ Martínek se při vystupování vrhl na jednoho z vojáků a poté se dal na útěk k lesu směrem na Jirny. Byl sice vážně postřelen, ale podařilo se mu doběhnout až do Nových Jiren, kde byl poté s prostřelenou plící ošetřen. Celkem si květnové povstání v Úvalech vyžádalo 11 životů tamních občanů.¹⁴⁸

8.6 Revoluce v Třebestovicích

Posledním místem z českobrodského okresu, kde v květnu 1945 došlo k boji s německou armádou, byly Třebestovice. Již během 6. května bylo pokáceno několik silných stromů přes státní silnici na Prahu a na okresní silnici směrem na Český Brod. Od téhož dne byly na místech revoluční hlídky. K prvnímu incidentu došlo až v úterý 8. května, kdy bylo na státní silnici u pomníku Panny Marie odzbrojeno první německé auto. Krátce před polednem k zátarasům přijelo německé auto s posádkou 8 vojáků a jednou ženou.¹⁴⁹ Ti byli během chvíle tamní jednotkou o síle 15 mužů odzbrojeni, díky čemuž se revolucionáři zmocnili značného počtu zbraní. První a poslední boj v Třebestovicích započal asi o 2 hodiny později, kdy k zásekům dorazila početnější německá kolona. Okolo druhé hodiny započal téměř hodinový boj, při kterém zahynuli 4 obránci a další 2 byli zraněni, z toho Alois Macháček později na následky zranění zemřel.¹⁵⁰ Na německé straně byly ztráty daleko větší, údajně během přestřelky zahynulo až 14 z nich a dalších 7 bylo zraněno. Po vypuknutí boje nastal v Třebestovicích šílený zmatek, během kterého většina obyvatel ze strachu z německé pomsty obec opustila. Němci však neměli na plenění čas a urychleně postupovali dál. Dalšího dne už obcí projeli první jednotky Rudé armády.¹⁵¹

Celkově při ozbrojeném povstání lidu v květnu 1945 nalezlo smrt 47 občanů bývalého českobrodského okresu.¹⁵² Kromě padlých u liblického vysílače, v Kostelci nad Černými lesy, v Úvalech a Třebestovicích několik lidí z Českobrodsku zahynulo i během Pražského povstání, kam řada z nich odjela bojovat.

¹⁴⁷ 8. května 1945 - den odjezdu německých vojsk. *Úvalsko.cz* [online].

¹⁴⁸ PETRÁŇ, Rudolf. *Podlipanský odboj 1939-1945*, s. 26.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 27.

¹⁵⁰ Třebestovice. *Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa* [online].

¹⁵¹ PETRÁŇ, Rudolf. *Podlipanský odboj 1939-1945*, s. 28.

¹⁵² Státní okresní archiv Kolín, archivní fond Český svaz bojovníků za svobodu - okresní výbor Kolín, inv. č. 79 - Archiv HDK – SPB

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat protinacistický odboj v českobrodském okrese, zjistit jeho činnost a představit s ním spojené osobnosti.

V první kapitole jsem velmi stručně shrnul příjezd německých vojáků do Českého Brodu a dalších měst okrese, první dny okupace v nově vzniklém Protektorátu Čechy a Morava a pobyt zdejší německé posádky. Dále jsem se zaměřil na perzekuci a zatýkání režimu nevyhovujících lidí, jako byly vzdělané a majetnější vrstvy společnosti, legionáři, či osoby levicově smýšlející. V následující kapitole jsem se zabýval životem a osudy nejen českobrodských židů.

Ve třetí až šesté kapitole jsem se věnoval odboji. Nejdříve jsem představil komunistický odboj činný hlavně z počátku okupace a s ním spojenou osobu Karla Záruby. Poté jsem se zabýval odbojovou skupinou Obrana národa, která na Českobrodsku působila od května 1939 do ledna 1941 a ve druhém sledu od jara 1941 do jara 1943. S Obranou národa v regionu se pojí jména Františka Šimáčka a Josefa Procházky, jejichž život jsem ve čtvrté kapitole představil. Dále jsem se zabýval hasičským odbojem a jedním z jeho představitelů Josefem Batelkou. Všechny odbojové skupiny v regionu předpokládaly brzkou porážku nacistického Německa, tudíž všechny aktivity byly zpočátku zaměřeny na budoucí převrat. Činnost odbojových hnutí na Českobrodsku spočívala převážně v budování organizace a rozšiřování jejího vlivu, shromažďování zbraní a rozšiřování ilegálního tisku.

V sedmé kapitole jsem představil kapitána Karla Pavlíka, jehož život byl tak zajímavý, že jsem nemohl dělat nic jiného než mu věnovat celou kapitolu. Nejdříve jsem popsal Pavlíkův život, nástup na vojnu a počátky v armádě. Poté jsem se věnoval incidentu v Czajankových továrnách, díky čemuž se Pavlík proslavil. Dále jsem se během bádání dozvěděl, že Karel Pavlík po rozpuštění armády pomohl několika československým vojákům přejít polskou hranici, z toho čtyřem letcům, jenž sehráli důležitou roli během bitvy o Británii. Také spolupracoval s legendárním Václavem Morávkem a parašutisty z operace Anthropoid, čemuž se věnuje konec této kapitoly.

V poslední kapitole jsem shrnul konec války v Českém Brodě, Kostelci nad Černými lesy, Úvalech a Třebestovicích. V této kapitole se můžeme dozvědět, že pražské povstání, jež vypuklo na začátku května 1945 v Praze, mělo vliv i na dění v okolních městech a obcích a výrazně postihlo i Českobrodsko.

Prameny a literatura

Prameny

Státní okresní archiv Kolín

Archiv města Český Brod, bez inv. č. (kniha 8) - Zápisy zastupitelstva 1938-1939, správní komise 1941-1945 a rady MNV 1945-1947

Archiv města Český Brod, bez inv. č. (kniha 19) - Zápisy rady 1937-1939

Archiv města Český Brod, bez inv. č. (kniha 20) - Zápisy správní komise 1939-1941

Státní okresní archiv Kolín, archivní fond Český svaz bojovníků za svobodu - okresní výbor Kolín, inv. č. 79 - Archiv HDK – SPB

Podlipanské muzeum v Českém Brodě

Podlipanské muzeum v Českém Brodě, Pamětní kniha města Českého Brodu, díl III. Léta 1939-1948, sign. CB 30903.

Gymnázium Český Brod, Vítězná 616, Kronika ústavu z dob německé okupace

I. Základní škola Český Brod, Žitomířská 885, Pamětní kniha (školní léta 1938-1946)

Město Úvaly, Pamětní kniha města Úvaly 1923–1944

Město Úvaly, Pamětní kniha města Úvaly 1945

Obec Bylany, Pamětní kniha obce Bylany

Obec Klučov, Pamětní kniha obce Klučova díl II. (1786-1949)

Obec Klučov, Pamětní kniha obce Lstiboř (1930-1979)

Obec Klučov, Pamětní kniha obce Skramníky (1920-1965)

Obec Liblice, Pamětní kniha obce Liblice

Literatura

BEDRNA, Jiří. *Dny, jež otráslý nitrem člověka*. Úvaly: Svaz protifašistických bojovníků, 1945.

BOHATA, Jiří. *Občané Kostelce nad Černými lesy a okolí na frontách I. a II. světové války*. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, 2019. ISBN 978-80-7458-120-5.

BRANDES, Detlef a Petr DVOŘÁČEK. *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Praha: Prostor, 1999. ISBN 80-7260-017-6.

ČERMÁK, Vilém. *Muž proti okupaci: portrét štábního kapitána Václava Morávka*. Plzeň: NAVA, 2007. ISBN 978-80-7211-260-9.

ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt – Československý odboj a nacistická okupační moc 1939-1941*. Praha: Laguna, 2002. ISBN 978-80-86274-80-5.

ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt II. - Československý odboj a nacistická okupační moc 1941-1943*. 3. Praha: Laguna, 2003. ISBN 978-80-86274-81-2.

ČVANČARA, Jaroslav. *Někomu život, někomu smrt III. - Československý odboj a nacistická okupační moc 1943-1945: Československý odboj a nacistická okupační moc 1943-1945*. Praha: Laguna, 2007. ISBN 978-80-86274-77-5.

DVOŘÁK, Miloš. *Český Brod: stručné dějiny, umělecké památky, pamětihodnosti na Českobrodsku*. Český Brod: Interes, 1992.

EMMERT, František. *Německá okupace českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 2016. ISBN 978-80-204-4222-2.

FIDLER, Jiří. *Osvobození 1945*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7451-448-7.

GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Velké dějiny země Koruny české XV.a*. Paseka, 2006. ISBN 80-7185-582-0

JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze, 1990. ISBN 80-7057-025-3.

JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci 1. díl: Kolín a Koliňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*. Kolín: Okresní výbor Českého svazu protifašistických bojovníků v Kolíně, 1986.

JELÍNEK, Zdeněk. *Vzpomínky na okupaci 2. díl: Kolín a Koliňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945*. Kolín: Okresní výbor Českého svazu protifašistických bojovníků v Kolíně, 1987.

KETTNER, Petr, JEDLIČKA, Ivan Milan. *Tajemství tři králů: o lidech, kteří nesměli vstoupit do historie*. Praha: Merhaut, 1995.

Kolínsko 1939-1945. Kolín: Odbor kultury ONV.

Kolektiv autorů. *Práce muzea v Kolíně II*. Kolín: Regionální muzeum Kolín, 1982.

Kolektiv autorů. *Práce muzea v Kolíně III*. Kolín: Regionální muzeum Kolín, 1984.

Kolektiv autorů. *Vojenská pietní místa města Český Brod*. Praha: Spolek pro vojenská pietní místa, 2008.

Kolektiv autorů. *2. Světová válka: Osudy občanů z Újezda nad Lesy a okolí ve 2. světové válce*. Újezd na Lesy, 2015.

MASTNÝ, Vojtěch. *Protektorát a osud českého odboje*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-56-4.

PEJŠA, Jaroslav, JOUZA, Ladislav, JOUZOVÁ, Miroslava. *Moje město KOLÍN: židé v Kolíně*. Poděbrady: Astroprint, 2010. ISBN 978-80-86403-21-2.

PETRÁŇ, Rudolf. *Podlipanský odboj 1939-1945: zpráva o činnosti okresního národního výboru v Českém Brodě v době předrevoluční a revoluční*. Český Brod: Okresní národní výbor, 1945.

PLUNDR, Otakar. *Český Brod a okolí: Vydáno k 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou*. Český Brod: Městský národní výbor, 1975.

STEHLÍK, Eduard. *Srdce armády: Generální štáb 1919-2009*. 2., rozš. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Prezentační a informační centrum MO, 2009. ISBN 978-80-7278-515-5.

ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Český odboj a národní povstání v květnu 1945*. Praha: Naše vojsko, 2006

Internetové zdroje

POKORNÝ, Vítězslav. Život Úval: Historie. *Úvaly.cz* [online]. [cit. 2021-03-22]. Dostupné z <http://www.uvaly.cz/zivotuval/0504/zivotuval.htm#historie>

Obec Liblice: 2. světová válka [online]. [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <http://www.liblice.estranky.cz/clanky/2.-svetova-valka.html>

Český Brod. *Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa* [online]. [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/1373-/?vp-page=3&do=vp-showPage>

Historie legionářů v Českém Brodě. *Spolek pro vojenská pietní místa* [online]. [cit. 2021-03-22]. Dostupné z: <https://vets.estranky.cz/clanky/csol-cesky-brod/historie-legionaru-v-ceskem-brode.html>

Vets.cz. Spolek pro vojenská pietní místa [online]. [cit. 2018-04-28]. Dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/2883-poricany>

Jeruzalém na Labi: Židé v Kolíně [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.jeruzalemnalabi.cz/zide-v-koline>

Databáze obětí holocaustu: Rudolf Bergler. *Holocaust.cz* [online]. [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/obet/77073-rudolf-bergler/>

Databáze obětí holocaustu. *Holocaust.cz* [online]. [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/>

Pamětní deska František Záruba. *Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/3394-pametni-deska-frantisek-zaruba/>

GRITZER, Jiří. *Svědectví o zavraždění generála Pavlíka Gestapem*. Kolín, 2008. Dostupné zde: https://www.codyprint.cz/obrana/vice_pavlik.html

SKÝPALA, Marek. Plukovník in memoriam Karel PAVLÍK. *Army.cz: vojenské rozhledy* [online]. 2000 [cit. 2021-04-04]. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20110125111551/http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2000_2/pavlik1.htm

ČERNÁ, Aneta. Odmítl se podvolit nacistické okupaci. Kapitán Pavlík bránil se zbraněmi kasárna, i když se jinde vzdávali. *Ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 2020 [cit. 2021-04-04]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3062286-odmitl-se-podvolit-nacisticke-okupaci-kapitan-pavlik-branil-se-zbranemi-kasarna-i>

Karel Pavlík. Encyklopedie.praha2.cz [online]. 2019 [cit. 2021-04-04]. Dostupné z: <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/1060-karel-pavlik>

Před 78 lety zavraždili nacisti 31 českých vlastenců, ženy skončily v plynové komoře. Ct24.ceskatelevize.cz [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3260720-pred-78-lety-zavraždili-nacisti-31-ceskych-vlastencu-zeny-skoncily-v-plynove-komore>

Pohřeb 17 padlých v boji u vysílaček 1945. <https://www.pristoupim.cz/> [online]. 2016 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.pristoupim.cz/aktualne/fotografie/pohreb-17-padlych-v-boji-u-vysilacek-1945/>

Památník padlým ve 2. světové válce. <https://www.cestyapamatky.cz/>: Kolínsko [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/ksely/pamatnik-padlym-ve-2-svetove-valce>

Pomník Václav Svoboda. *Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/621-pomnik-vaclav-svoboda/#621-pomnik-vaclav-svoboda>

Pamětní deska - Jaroslav Budský. *Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/40152-pametni-deska-jaroslav-budsky/>

POKORNÝ, Vítězslav. Život Úval: Historie. *Úvaly.cz* [online]. 2005 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <http://www.uvaly.cz/zivotuval/0505/zivotuval.htm#historie>

KAPKOVÁ, Věra. Život Úval: Vzpomínka na Františka Šlajera. *Úvaly.cz* [online]. 2005 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <http://www.uvaly.cz/zivotuval/0505/zivotuval.htm#historie>

Místo posledního zvěrstva 2. světové války v Úvalech: Poslední mrtví. *Úvalsko.cz* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <http://www.uvalsko.cz/2015/03/misto-posledniho-zverstva-2-svetove.html>

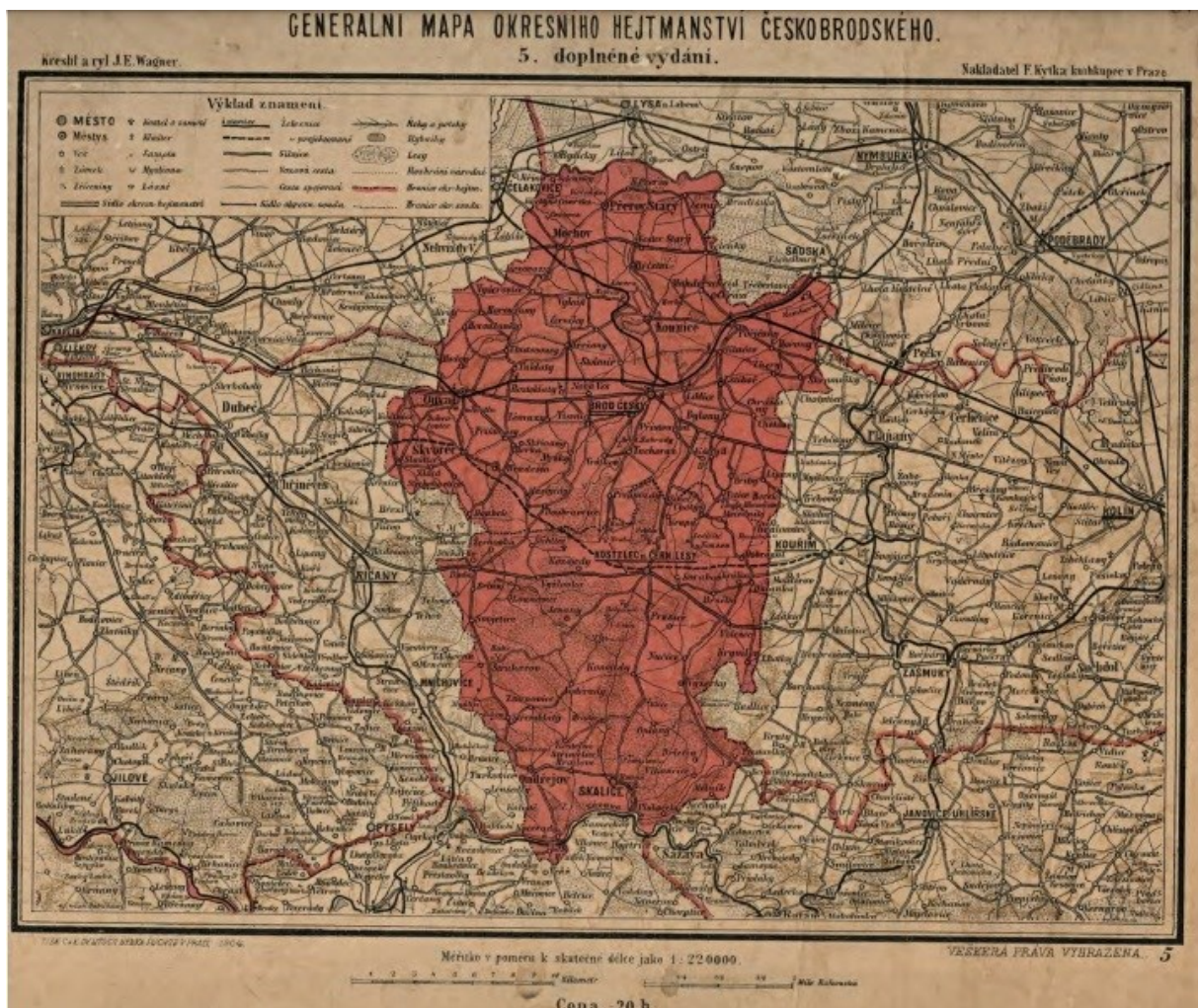
8. května 1945 - den odjezdu německých vojsk. *Úvalsko.cz* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <http://www.uvalsko.cz/2015/05/8-kvetna-1945-den-odjezdu-nemeckych.html>

Třebestovice. *Vets.cz: Spolek pro vojenská pietní místa* [online]. [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: <https://www.vets.cz/vpm/mista/obec/5663-trebestovice/>

Seznam příloh

Příloha č. 1

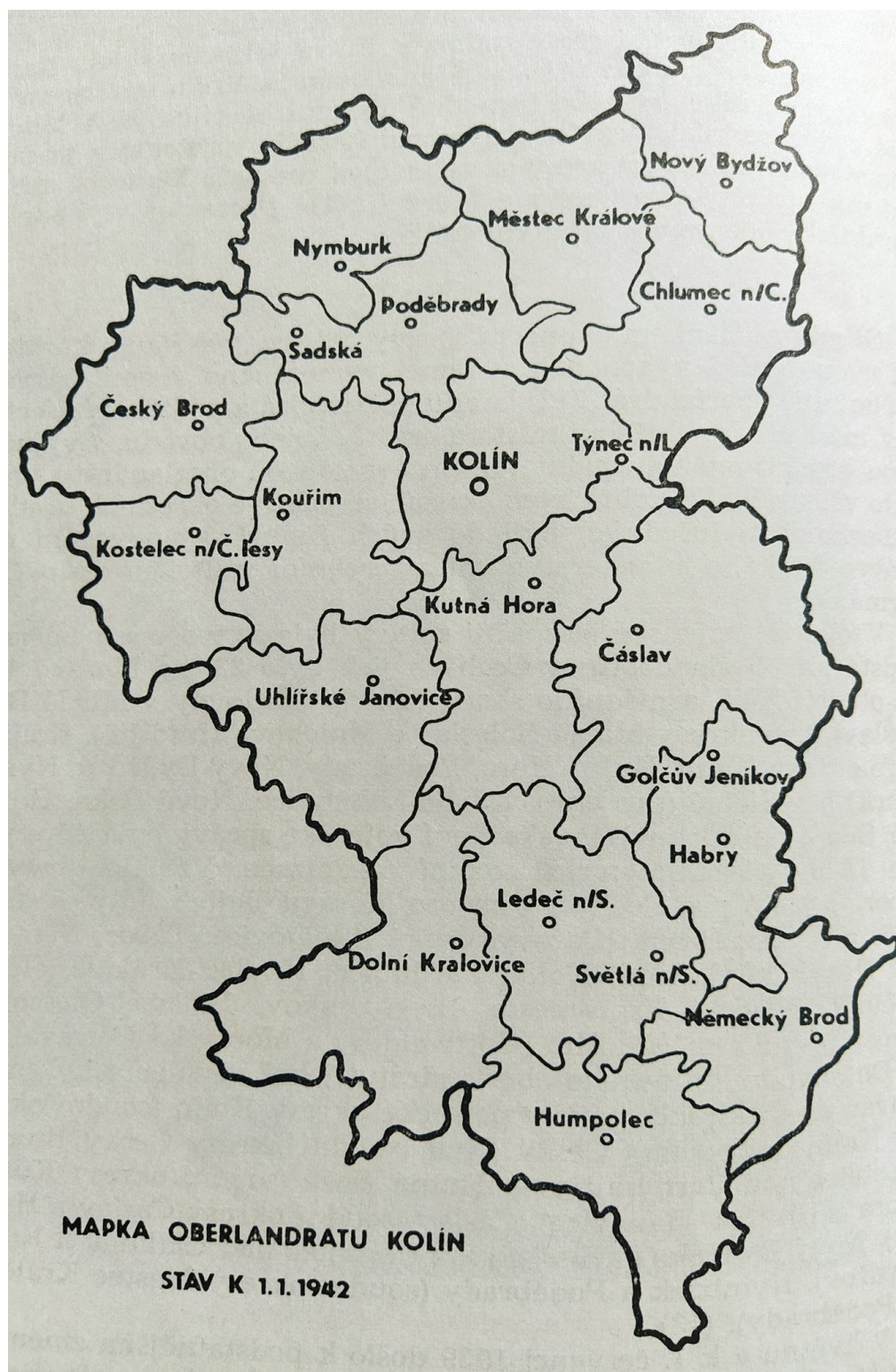
Okres Český Brod před rokem 1960

Zdroj: Podlipanské muzeum v Českém Brodě.

Příloha č. 2

Mapa kolínského oberlandratu

Zdroj: HOBL, Dalibor, Územní rozsah kolínského oberlandrátu. Kolektiv autorů. *Práce muzea v Kolíně*. Kolín: Regionální muzeum Kolín, 1984.

Příloha č. 3

Detailní mapa obětí holocaustu z českobrodského okresu.

Celkově během holocaustu zemřelo 177 židů zaregistrovaných v náboženské obci v Přistoupimi. Číslo 149 obětí je uvedeno kvůli tomu, že část židovského obyvatelstva žila těsně za hranicí českobrodského okresu (např. Chocerady) nebo zde neměla trvalý pobyt.

Zdroj: Jan Rybář – vlastní práce.

Příloha č. 4

Karel Záruba

Karel Záruba
(Foto archiv RMK)

Zdroj: JELÍNEK, Zdeněk. Vzpomínky na okupaci: Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945. 1. díl. Kolín: Okresní výbor Českého svazu protifašistických bojovníků v Kolíně, 1986.

Příloha č. 5

Josef Procházka

Zdroj: JELÍNEK, Zdeněk. Vzpomínky na okupaci: Kolín a Koliňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939–1945. 1. díl. Kolín: Okresní výbor Českého svazu protifašistických bojovníků v Kolíně, 1986.

Příloha č. 6

Vrchní představitelé kolínského odboje

160 Josef Buršík, velitel divize Pribina
(Obrana národa)

161 Generál Antonín Pavlík,
velitel 2. sledu Obrany národa v Kolíně

162 Otakar Moravec, člen vedení prstýnkářů

163 Jozef Majerčín, velitel zpravodajské
skupiny CHYTO

Zdroj: JELÍNEK, Zdeněk a Zdeněk HELFERT. *Kolínsko*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze, 1990.

Příloha č. 7

Karel Pavlík

Zdroj: <https://encyklopedie.praha2.cz/osobnost/1060-karel-pavlik>

Příloha č. 8

Pohřeb mrtvých od Kleček na českobrodském náměstí

Zdroj: Podlipanské muzeum v Českém Brodě.

Příloha č. 9

Pomník padlým u vysílačů v Liblicích v tzv. Klečkách

Zdroj:<https://www.prostor-ad.cz/pruvodce/pvyhod/cbrod/vysilac.htm>

Příloha č. 10

Gymnázium Český Brod

Zdroj: <https://www.uvaly.cz/o-cem-sni-reditelstvi-ceskobrodskeho-gymnazia-ve-skolnim-roce-2015-2016/#more-3953>

Příloha č. 11

Pamětní deska na budově gymnázia v Českém Brodě

Na desce je uveden špatný čas, ve 21:05 začalo jednání, samotná kapitulace byla dohodnuta ve 23:55 a podepsána v 0:15 následujícího dne.

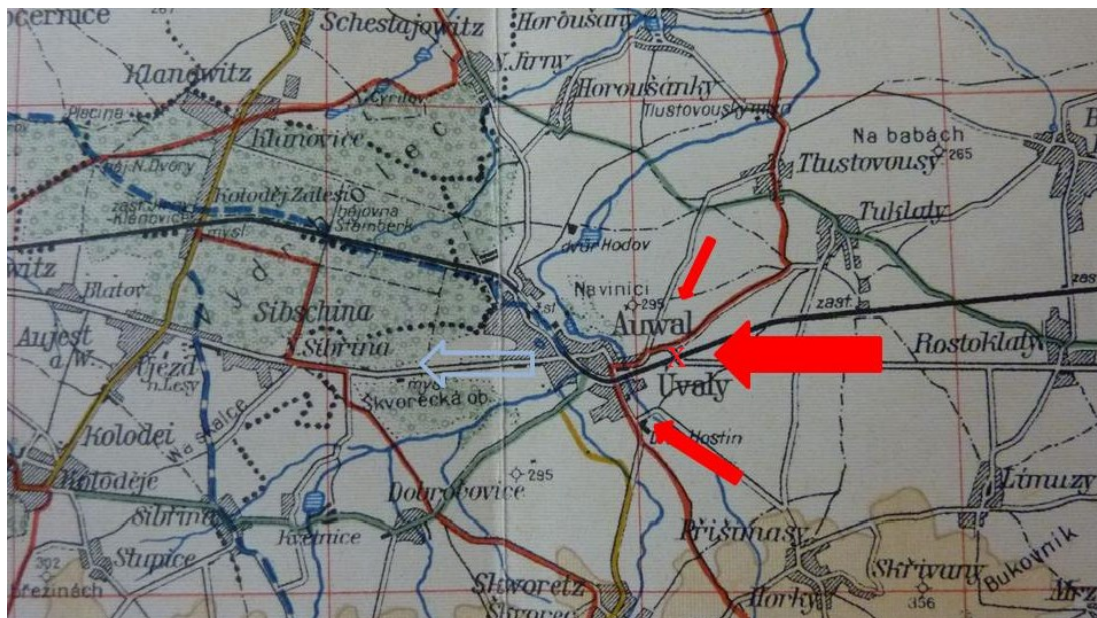

Zdroj: <https://www.uvaly.cz/gymnazium-12-min-daleko/>

Příloha č. 12

Mapa útoku německých vojáků na Úvaly 6. května 1945

Hlavní útok byl veden po státní silnici od Českého Brodu na most Stříbrňák, obchvatné manévry byly vedeny směrem od Přišimas a Tlustovous. Úvalští obránci se po krátkém boji stáhli směrem k Újezdu nad Lesy.

Zdroj: https://www.facebook.com/1945uvaly/photos/?ref=page_internal

Příloha č. 13

Zajatí Němci odstraňují pod dohledem Revoluční gardy barikády v Purkynově ulici v Úvalech

Zdroj: https://www.facebook.com/1945uvaly/photos/?ref=page_internal